

1 6 3 1

Obležení, dobytí a zkáza Magdeburku

*Svědectví magdeburského radního
1629–1631*

OTTO VON GUERICKE

Tiráž

Obležení, dobytí a zkáza Magdeburku Svědectví magdeburského radního 1629–1631 Úplný český překlad s vysvětlivkami

Autor: Otto von Guericke (1602–1686), v době obléhání radní a stavitel města Magdeburku a jeden ze dvou „ochranných pánů“ s dozorem nad opevněním a zbrojnicí; později purkmistr města, kurfiřtsko-braniborský rada a přírodní filosof, proslulý pokusy s vakuem a magdeburskými polokoulemi

Původní název a vydání: *Geschichte der Belagerung, Eroberung und Zerstörung Magdeburg's von Otto von Guericke, Churfürstlich-Brandenburgischem Rath und Bürgermeister besagter Stadt. Aus der Handschrift zum Erstenmale veröffentlicht von Friedrich Wilhelm Hoffmann.* Magdeburk, Emil Baensch, 1860. Dílo je volným dílem.

Předloha: rukopis magdeburské městské knihovny — čistopis pořízený autorovým písařem a jím samým opravený —, tvořící třetí díl Guerickových nevydaných *Dějin města Magdeburku*; první dva díly jsou ztraceny. Překládáno z vydání z roku 1860 v elektronickém přepisu Projektu Gutenberg (eBook č. 59081), pořízeném ze snímků Internet Archive.

Rozsah překladu: přeložen je celý Guerickův text, předmluva vydavatele z roku 1860 a dvacet jeho poznámek. Vypuštěno je osm poznámek popisujících magdeburskou topografii poloviny devatenáctého století a seznam předplatitelů vydání z roku 1860.

Poznámky: poznámky označené *Guerickův přípisek* pocházejí z autorova vlastnoručního konceptu a do čistopisu se nedostaly; poznámky označené *Pozn. vydavatele (1860)* jsou Hoffmannovy. Poznámky bez označení jsou Starých textů.

Překlad, úvod a vysvětlivky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel kontrolním čtením proti německému originálu; jména, data a číselné údaje byly srovnány s předlohou. Není to vědecká edice.

Obálka: Magdeburk roku 1631, kolorovaná mědirytina z *Theatrum Europaeum* (Frankfurt nad Mohanem 1659), převzata z Wikimedia Commons. Volné dílo.

Ilustrace: Peeter Meulener, *Obléhání Magdeburku*, olejomalba, 1650, Nationalmuseum ve Stockholmu (inv. č. 17230); Daniel Manasser, leták o dobytí Magdeburku, mědirytina, Augsburg 1631. Obojí převzata z Wikimedia Commons. Volná díla.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz

Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF

Vydání: první, elektronické

Rok vydání: 2026

Autorská práva: © Libor Petříček (Staré texty), 2026, k redakčnímu zpracování. Šíření podle licence CC BY-NC 4.0 (viz níže).

Text byl v tomto znění poprvé publikován na www.stare-texty.cz/knihovna/.

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo a co je přeloženo.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát se zálibou v historii. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Chce-li kdo knihu použít jinak, než jak je uvedeno výše, musí k tomu mít předchozí souhlas provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Obsah

Úvod	5
Předmluva vydavatele (1860)	7
I. Město mezi císařem a Hansou	8
II. Švédská smlouva a příchod správce	16
III. Válka v arcibiskupství	23
IV. Tilly před městem	29
V. Poslední výzvy ke kapitulaci	35
VI. Zteč 10./20. května	41
VII. Co zůstalo	44

Úvod

Dvacátého května 1631 dobylo císařské a ligistické vojsko Magdeburk. Město vyhořelo a zahynula většina jeho obyvatel. Zpráva o tom proběhla protestantskou Evropou rychleji než kterákoli jiná zvěst té války a „magdeburská svatba“ se stala jejím symbolem — na jedné straně důkazem, co čeká ty, kdo se vzepřou císaři, na druhé důvodem, proč se vzepřít.

Kniha, kterou čtete, je nejznámější očitě svědectví o těch dnech. Napsal je muž, který při tom byl: **Otto von Guericke** (1602–1686), tehdy devětadvacetiletý radní a stavitel města, jeden ze dvou „ochranných pánů“, jimž podléhalo opevnění, zbrojnice a válečné zásoby. Dnes je známější z jiného důvodu — jako ten, kdo o čtvrtstoletí později vyčerpal vzduch z dvou spojených měděných polokoulí a nechal je marně tahat spřežení koní. Magdeburské polokoule proslavily jeho jméno po celé Evropě. Že týž člověk napsal dějiny zkázy svého města, se ví mnohem méně.

Co je to za text

Není to kronika. Je to výpověď.

Po pádu Magdeburku se rozhořel spor o vinu, a byl ostrý. Jedna strana ve městě prosadila spojení se švédským králem a s magdeburským správcem; druhá před ním varovala. Když bylo po všem, obviňovala každá z nich druhou — a rada, jejímž členem Guericke byl, čelila nařčení, že město prodala císařským, nebo naopak že je lehkomyšlně vehnala do záhuby. Sám Guericke v poznámce z vlastního rukopisu popisuje, jak snadno mohl v těch letech kdokoli z lidu prohlásit kteréhokoli radního za „císařského ničemu a zrádce, jemuž se má zlámat vaz“ — stačilo to vykřičet na stráž, v pivnici nebo z kazatelny.

Odtud povaha knihy. Guericke necituje listiny a protokoly proto, že by byl pedant, nýbrž proto, že dokládá. Odtud i poslední věta, kterou knihu uzavírá: „*Toto je tedy ten pravý, správný průběh dobytí tohoto dobrého města Magdeburku, jemuž nikdo nemůže odporovat, má-li být pravda podána tak, jak jest.*“ Tak nekončí kronika. Tak končí obhajoba.

Čtenář by to měl mít na paměti — a zároveň to nepřeceňovat. Guericke byl podle všech svědectví muž přísné poctivosti a vydavatel jeho rukopisu z roku 1860 na tom trvá. Ale právě tentýž vydavatel na jednom místě svého autora opravuje: obě protestace sesazené staré rady, z března 1630 a z ledna 1631, Guerickovu verzi odporují a o volbě nové rady mluví jako o postupu, jenž se „vysmíval vši zákonnosti“. Ta poznámka v knize zůstala; patří k ní.

Nejsilnější stránky knihy jsou tam, kde se úřední zpráva láme v osobní svědectví. Guericke o sobě mluví ve třetí osobě jako o „autorovi“ — a čtyřikrát tím vstupuje do vlastního vyprávění. Naposledy ráno 20. května: zatímco Falkenberg na radnici celou hodinu ujišťuje, že švédský král jistě přijde, autor už nevydrží sedět, jde se podívat ven, a v Rybářské ulici vidí chorvatské jezdce rabovat domy rybářů. Vráť se na radnici a oznámí, že není třeba dál zasedat, protože nepřítel je ve městě. „*Což se všem zdálo zcela neuvěřitelné.*“

Osudy rukopisu

Guericke sepsal dějiny svého města ve třech dílech. První byl jeho vlastními poznámkami obohacený opis starší magdeburské kroniky; ztratil se beze stopy. Druhý, zahrnující léta 1585–1630, se ztratil také. Zůstal jen třetí — tento — v čistopisu pořízeném jeho písařem a jím samým opraveném. Z autorova vlastnoručního konceptu přežilo prvních šest archů, a protože obsahují leccos, co se do čistopisu

nedostalo, pořídil z nich vydavatel poznámky označené písmenem G. Jsou v této knize zachovány a jsou zde označeny jako **Guerickovy přípisky**: je to jediné místo, kde k nám mluví autorův první rukopis.

Tiskem vyšel text teprve roku 1860 v Magdeburku. Vydal jej **Friedrich Wilhelm Hoffmann**, autor tehdejších dějin města, a opatřil jej předmluvou a poznámkami. Hoffmannovy poznámky jsou v této knize označeny jako **poznámky vydavatele (1860)**. Vypustili jsme z nich jen ty, které popisují magdeburskou topografii poloviny devatenáctého století — čísla domů na Breiter Weg a podobně; pro českého čtenáře by to byl balast. Ostatní zůstaly, i tam, kde Hoffmann svého autora opravuje.

Poznámky bez označení jsou naše.

Dvojitý datum

Protestantské země počítaly v té době ještě podle juliánského kalendáře, katolické už podle gregoriánského; rozdíl byl deset dní. Guericke proto u důležitých dat uvádí obojí — „10./20. května“ znamená 10. května starého a 20. května nového stylu. Dobytí Magdeburku tedy může být datováno stejně dobře desátým jako dvacátým květnem, podle toho, kdo píše. V této knize je zachován Guerickeův zápis.

Z druhé strany hradeb

Na Starých textech je totéž obléhání popsáno ještě jednou, a z opačného tábora: v *Historii Galeazza Gualda Priorata*, italského autora píšíciho ve službách vítězů. Priorato líčí Tillyho poradu z 19. května, rozhodnutí o zteči, Pappenheimův útok a Falkenbergovu smrt zvenčí, z císařského ležení. Kdo si přečte obojí, uvidí tutéž noc ze dvou stran téže hradby.

A do třetice promlouvá k těžce věci obrazová příloha této knihy. Leták, který vyšel ještě téhož roku 1631 v katolickém Augsburgu, podává zkázu Magdeburku jako výstrahu a svůj výklad shrnuje jedinou větou: *takovou škodu nelze přičíst nikomu jinému než jejich vlastní neposlušnosti*. Je to přesně to obvinění, proti němuž je celá tato kniha psána. Zařadili jsme leták do poslední kapitoly, aby si je čtenář mohl přičíst vedle sebe.

Předmluva vydavatele (1860)

Rukopis naší městské knihovny, zde poprvé odevzdávaný veřejnosti — čistopis pořízený rukou autora pisaře, avšak jím samým pečlivě opravený —, tvoří vlastně třetí díl Dějin města Magdeburku, jež Otto von Guericke zanechal. Z autora autografu existuje ještě prvních šest archů, jež obsahují leccos, co v opisu vypadlo; pokud je to pro čtenáře zajímavé, je to v tomto otisku podáno pod textem a na rozlišení od poznámek, které jsem připojil já, označeno písmenem G.

První díl Guerickova dějepisného díla nebyl vlastní prací tohoto slavného muže, nýbrž tvořil jej jeden výtisk magdeburské kroniky někdejšího zdejšího kazatele Joh. Pomaria (Baumgartena),¹ jež Guericke obohatil poznámkami a dodatky. Zesnulý superintendent Rathmann v Pechau jej měl ještě v rukou a použil ho pro své Dějiny města Magdeburku; od té doby však beze stopy zmizel. Druhý díl — zahrnující období od roku 1585 do roku 1630 a bezpochyby vyšlý zcela z Guerickova pera — se již tehdy v městské knihovně nenacházel a musil se tedy ztratit dříve, kdy nad literárními poklady, jež jí náležejí, ještě nebděly tak pečlivé oči jako nyní.

Stran zdejšího otisku rukopisu musím podotknout jen tolik, že v něm, poněvadž je určen širšímu okruhu čtenářů, jemuž by diplomaticky přesné zachování starého pravopisu málo posloužilo, byl zvolen pravopis nyní obvyklý, a také že tu a tam bylo u slova zcela vyšlého z užívání a dnes naprosto nesrozumitelného postaveno vedle něho v závorce slovo nové, označující též pojem. Co se týče slohu, nedovolil jsem si žádnou změnu, žádné přetavení zčásti nadmíru dlouhých a vlekových se period; dílo by při líbivějším odění látky zůstalo Ottovi von Guericke patřícím už jen podle obsahu. Jako naprosto zbytečné však, poněvadž v nich stejně nelze listovat, byly vypuštěny všechny odkazy na první dva díly díla. Vše, co je v textu uzavřeno mezi dvě pomlčky, náleží autorovi.

Říci čtenáři na konci této předmluvy ještě slovo na doporučení knížky, kterou mu tímto vkládám do rukou, pokládám za zcela zbytečné. Guericke byl očitým svědkem událostí, jež líčí; pro svůj úřad radního a stavitele města byl o nich velmi přesně zpraven a byl nadto mužem tak uznávané počestnosti, že o nějakém úmyslném zkreslení pravdy v jeho vyprávění nemůže být ani v nejmenším řeči.

H.

¹*Summarischer Begriff der Magdeburgischen Stadt-Chroniken*. Magdeburg, 1587, 4°.

I. Město mezi císařem a Hansou

Když z nevyzpytatelné rady a dopuštění Božího povstaly již hezkou řadu let ve Svaté říši římské mnohé vnitřní, těžké a krvavé války, do nichž vstoupili i cizí potentáti, a mnoho vesnic, městeček, měst a zemí bylo jimi přenáramně bědně zkaženo a zrušeno, jak je netoliko celému světu známo, nýbrž jak to i v tuto hodinu — Bůh se smiluj! — každému vyvstává před očima:

tedy proto, a protože byl z Božího nadělení uzavřen také mír s králem dánským,¹² vedli evangeličtí a protestující stavové říše u císařského dvora pro ty neustále trvající válečné útlaky, ubytování vojsk, průtahy, kontribuce a jiná soužení, zvláště pak pro císařský edikt vydaný léta Kristova 1629 o navracení duchovních statků, katolíkům podle pasovské smlouvy odňatých³, mnohé stížnosti, protestace a žaloby, takže i osoby dílem vysokého, dílem nízkého stavu — obávající se všeobecné reformace a znovuzavedení římskokatolického náboženství — pokládaly za nejlepší a nejradnější vyvázat se zatím z vykonávání řečeného ediktu a z ostatních válečných útrap násilím a odpírat císařské a ligistické soldatesce se zbraní v ruce. Protože však římský císař pro tak mnohé stížnosti a z jiných příčin svolal v měsíci únoru roku 1630 kurfiřtský sjezd do Řezna k 5. červnu⁴, byla naděje sužovaných stavů, že se všem nesnázím dostane nápravy, upřena k němu a do té doby odložena.

Mezitím a za trvání oněch válečných zmatků v říši německé povstaly roku 1629 netoliko mezi Albrechtem, vévodou frýdlantským⁵, tehdejším císařským válečným generálem, a daleko slavným hanzovním městem Magdeburkem těžké rozepře a nepřátelství — tak že bylo město tvrdě blokováno, obklíčeno šestnácti silnými šancemi a prolito mnoho krve —, nýbrž přihodily se nadto i mezi měšťany a obyvateli města samého všelijaké neshody a nedorozumění; zvláště pak tím, že jedna strana nechtěla naprosto trpět vojska římského císaře a katolické Ligy ani jejich úředníky, pro válečná příkoří a pro obávanou reformaci v náboženství, ani jim důvěřovat či vycházet vstříc a pomáhat, nýbrž chtěla je spíše vyhnat, té tíže se rázem zbavit, vojsko z arcibiskupství vybit, nebo se k tomu konci spojit s jinými evangelickými potentáty a stavy a provést věc společnými silami.⁶

Druhá strana však⁷ nemohla radit, aby se město, jakožto nepatrný a bezmocný stav říšský, stavělo na odpor mocnému vojsku, nýbrž chtěla následovat příkladu a neutrality ostatních sousedních kurfiřtů a měst, a aby se udržel dobrý poměr s císařskou soldateskou, svolovala k tomu, aby císařští důstojníci ve městě verbovali, vcházeli a vycházeli a nakupovali všelijaké potřeby, rovněž aby se jim před Havelberk vydávaly a dovážely potraviny, ledek a prach, aby se jim v městské slévárně lila děla, a co podobné podpory ještě bylo — nemluvě již o sumě 133 000 tolarů, kterou měšťanstvo za zbořená předměstí a za koupi dalšího práva opevňovacího císařskému vojsku jaksi na podporu zaplatilo a odvedlo.⁸ A tito

¹²V Lübecku, 12. května 1629. **Pozn. vydavatele (1860).**

²**Lübecký mír**, uzavřený 22. května 1629 mezi Valdštejnem a dánským králem Kristiánem IV. (císařem ratifikován 7. června), ukončil dánskou válku. Kristián IV. získal zpět Jutsko, Šlesvicko a Holštýnsko bez územních ztrát za slib, že se nebude vměšovat do říšských záležitostí. Dánsko tím z války vystoupilo — a protestantské stavy zůstaly bez ochránce, dokud o rok později nepřistál v Pomořanech Gustav Adolf.

³**Restituční edikt**, vydaný císařem Ferdinandem II. 6. března 1629, nařizoval vrátit katolické církvi všechna duchovní panství, jichž se protestanti zmocnili po **pasovské smlouvě** z roku 1552. Pro Magdeburk to znamenalo ohrožení samé podstaty jeho postavení: arcibiskupství spravoval protestantský administrátor a město samo bylo luterské.

⁴**Kurfiřtský sjezd v Řezně**, svolaný na červen 1630. Skončil pro císaře špatně: kurfiřti na něm prosadili sesazení Valdštejna z vrchního velení (srpen 1630).

⁵**Albrecht z Valdštejna** (1583–1634), vévoda frýdlantský, v letech 1625–1630 vrchní velitel císařského vojska. Roku 1629 dal Magdeburk blokovat a obklíčit šestnácti šancemi; blokáda trvala od 12. března do 26. září 1629 a skončila zprostředkováním hanzovních měst. V srpnu 1630 byl na nátlak kurfiřtů z velení odvolán a nahrazen Tillym.

⁶„Mezi nimi byli někteří z rady, z duchovenstva, především však obecný lid.“ **Guerickův příměsek.**

⁷„Mezi nimi se nacházela většina a nejpřednější z rady, méně již kazatelů a měšťanů.“ **Guerickův příměsek.**

⁸Magistrát si roku 1625 a 1627 koupil od Valdštejna za sumu uvedenou v textu povolení zbořit obě předměstí, Sudenburg a Neustadt, zříditi na takto získaném pozemku opevnění a vysunout je ještě o tisíc kroků dále. **Pozn. vydavatele (1860).**

lidé upadli u oněch druhých ve velikou nenávist a podezření, jako by napomáhali papežství a chtěli odpadnout od evangelického náboženství.⁹

Pro taková a jiná podobná nedorozumění nemohla se rada vyhnout tomu, aby připustila a svolila, že měšťané z každé čtvrti města vyslali jednu osobu, celkem tedy osmnáct osob — jimž se říkalo plnomocníci¹⁰ —, které byly přiděleny radě, aby o všech věcech města zároveň s ní věděly, přednášely radě stížnosti měšťanstva, a tak byly jménem celé obce vedle rady zplnomocněny a plnou moc měly, takže rada, výbor a stovka nesměly bez jejich vědomí a souhlasu nic usnést ani provést.

Ačkoli pak — poté, co z milostivého nadělení Nejvyššího a přičiněním ctihodných hanzovních měst¹¹ nechal řečený císařský válečný generál blokádu opět padnout, otevřel průchody a cesty a dal kolem dokola nasypané šance a reduty zbořit a srovnat — byl úřad a poslání těchto plnomocníků míněno jen na tu dobu, dokud by ona blokáda a válečné bříme trvaly: přece se potom rada neodvážila je před obecným lidem zrušit a sesadit, nýbrž konali své schůzky dále ve vinárně U zlaté koruny i v jiných domech, přibrali si k poradě jednoho doktora práv z Nového trhu¹² spolu se čtvrtními staršími a s dalšími měšťany, a konečně, asi v listopadu, napsali hanzovnímu direktoriu list tohoto obsahu: „Ctihodným městům bude ještě v dobré paměti, kterak bylo město Magdeburk od vytrpěné blokády tíženo a sužováno netoliko těžkým válečným břemenem, nýbrž i vnitřními rozepřemi — jakož o tom rada magdeburská sama tehdy ctihodným městům psala a je žádala a prosila, aby obojí té tísní odpomohla —; avšak ač se prvnímu bodu, blokády se týkajícímu, z nadělení Božího nápravy dostalo, byl přece druhý, stran vnitřních rozepří, odložen na jinou dobu. Poněvadž se však tyto rozepře nechtějí utiшит, nýbrž vznikají víc a více, žádají řečení plnomocníci náležitě ctihodná města, aby městu Magdeburku podle hanzovního svazku v takovém případě přispěla, znovu se sem odebrala a svou dobrou radu nabídla atd.“

Načež vyslanci hanzovních měst v květnu¹³ následujícího roku 1630 na rozkaz svých představených

⁹„Takže prostý člověk, choval-li k někomu z rady nebo k jiné takové osobě soukromé nepřátelství, hned ho za zády na stráž, v pivnici nebo na jiných shromážděních napadl a vykřičel jako císařského ničemu a zrádce, jemuž se má zlamat vaz nebo vyrabovat dům — v domnění, že se tím sám, protože tak prudce spílá zrádcům, osvědčí a vyznamená jako stálý křesťan a věrný syn vlasti. To vše se nahromadilo tím spíše, že i někteří kazatelé v kostelích Starého Města vedli téměř ve všech kázáních veliké stížnosti a výstrahy proti lidem, kteří prý jsou ve městě a drží to více s houfem papežským než luteránským; z čehož však vzešla ve městě větší a hojnější nesvornost a na toho i onoho padla mnohá nenávist a podezření. Z toho budiž pro větší objasnění a pro milou stručnost vypravováno jen toto: že v době blokády roku 1620 byla takovými lidmi, jak řečeno, celá rada u měšťanstva učiněna tak nenáviděnou, opovrženou a podezřelou, že chtěli zapečetěné listy rady, jež měly být posílány skrze bubeníky ven k císařským důstojníkům, napřed v branách rozlomit, přečíst, anebo je už dále nepustit. A protože jim to vládnoucí purkmistr nechtěl dovolit ani připustit, nejenže podezření měšťanů ještě vzrostlo, nýbrž bylo hned následujícího jitra kaplanem u svatého Oldřicha (Gilbertem de Spaignart) vneseno do veřejného kázání takto: že totiž zrádce lze poznat a vědět o něm podle toho, že nechtějí dát své listy přečíst; a co podobných slov ještě bylo, jimiž byl prudce napaden netoliko řečený purkmistr, nýbrž i celá rada, a shledala se tím velice zhanobena. A ačkoli si rada kvůli tomu dala kaplana předvolat, aby mu to vytkla, přimluvilo se za něho celé duchovenstvo a prosilo, aby se slova kazatele nevykládala tak zle, zvláště když kaplan už ani neví všechno, co tehdy skrze něho na kazatelně mluvil Duch svatý. Dosvědčil nicméně tímto, že nemínil nikoho z rady atd. Čímž se rada musila spokojit a věc nechat být, dokud zase nebylo uvedeno na přetřes něco nového a udána jiná zrada. Proto konečně takové a jiné atd.“ **Guerickův přípisek.** — *Ediční poznámka:* letopočet „1620“ je zřejmě tiskový omyl za 1629, kdy Magdeburk blokoval Valdštejn.

¹⁰**Magdeburské městské zřízení.** Od roku 1330 tvořily radu tři sbory po čtyřiačtyřech osobách, obsazované z cechů a střídající se po roce. Roku 1630 je nahradila jediná **užší rada** o čtyřiačtyřech členech, volená už nikoli z cechů, k níž přistoupil **výbor padesáti mužů** (padesátníci) jako druhý a třetí hlas. Vedle toho stáli **čtvrtní starší**, osmnáct zástupců městských čtvrtí, a po dobu blokády roku 1629 ještě **plnomocníci**, rovněž po jednom z každé čtvrti. Guericke byl členem nové rady a zároveň jedním ze dvou **ochranných pánů** s dozorem nad opevněním a zbrojnicí.

¹¹**Hanzovní města.** Magdeburk byl členem hanzovního svazu a jeho „ctihodná města“ (Lübeck, Hamburk, Brémy, Brunšvik, Hildesheim) mu opakovaně sloužila jako prostředník — roku 1629 u Valdštejna, roku 1630 ve vnitřním sporu o městské zřízení. Právě na tuto ochranu se rada spoléhala až do konce; Tilly ji v květnu 1631 odmítl připustit.

¹²Dosavadního zemského syndika, doktora práv Adolpha Marka, jenž právě vstoupil do služeb města. **Pozn. vydavatele (1860).**

¹³V autografu „asi v únoru“. Oba údaje jsou nesprávné. Vyslanci měst Lübecku, Hamburku, Brém, Brunšvik a Hildesheimu dorazili do Magdeburku 29. ledna 1630; ve dnech 10., 13. a 15. února byla zvolena nová rada a 16. března byl podpisem proveden recess týkající se reformy městského zřízení, načež se řečení vyslanci 17. března vrátili domů. **Pozn. vydavatele**

do Magdeburku opět dorazili a ubytovali se v hostinci U zlatého ramene. Těm pak od řečených plnomocníků, jakož i od části rady samé a od jiných měšťanů, byly netoliko dostatečně odhaleny výše dotčené neshody, nýbrž podána zároveň i tato zpráva o magdeburském městském zřízení. Že totiž kolem roku Kristova 1330 a v té době bylo v tomto městě veliké neštěstí a rozkol mezi radou a měšťanskou obcí, načež konečně v řečeném roce 1330 staré zřízení — jež tehdy sestávalo z přísežných, radních a pěti cechmistrů — změnili a místo něho dosadili a ustanovili do rady jiné a četnější osoby, totiž z těchto následujících živností a řemesel: kupci se sukem, kramáři, kožešníci, pekaři a sládci, kupci s plátnem, koželuzi a ševci, řezníci od starých masných krámů, řezníci od nových masných krámů, soukeníci, kováři, zlatníci, malíři, skláři a sedláři, krejčí, hrubí kováři a pásníci. Protože však tím bylo městské zřízení — byla tři, každé o 24 osobách, a střídala se rok co rok — netoliko velmi těžkopádné, nýbrž byla tím zcela odňata a odříznuta i svobodná volba nejschopnějších a nejmoudřejších osob z celého měšťanstva (muselo se totiž zůstat u řečených cechovních příslušníků a z nich volit), a protože nadto každý cech měl pro sebe zvláštní ustanovení a volební řády, často proti vůli rady a k největší škodě obce: proto, aby se takovým a jiným výše dotčeným stížnostem odpomohlo, aby bylo měšťanstvo uchlácholeno a nevznikl větší rozkol, dali páni vyslanci hanzovních měst, s přispěním a svolením ctihodné rady, povolati celé měšťanstvo na radnici a shromáždit je, aby vyrozuměli, v čem vlastně jejich úmysl a mínění záleží. Tu se pak shledalo, že největší zástup, a jak cechovní příslušníci sami, tak i jiní měšťané, kteří cechovního práva neměli, směřují k tomu, aby byla zvolena nová a užší rada a osoby do ní nebyly brány zrovna z cechů, nýbrž jak by se ve městě našly nejbystřejší a nejzdatnější.

Zdali při tom u některých lidí hrály roli i vášně, že totiž někomu ze staré rady nepřáli a jinak ho z radního stavu dostat nemohli, ponechávám stranou; nicméně bylo i mnoho těch, kdo v tom hledali toliko dobro obce a mínili pouze odstranit cechy a tu velikou těžkopádnost, jež z nich v radě plynula. Tak se také nakonec — byť po těžkém a zdoluhavém úsilí pánů vyslanců — se souhlasem¹⁴ a vůlí tehdy vládnoucí rady i celého měšťanstva věc zprostředkovala, schválila a srovnala tím způsobem, jak to obšírněji praví sepsané o tom recesy. Tím tedy stará rada a páni vyslanci přenechali zřízení — jež ve staré formě stálo rovných 300 let — radě nové. Dále byl pro nejdůležitější věci města zřízen výbor padesáti mužů, rozdělený na dvě třídy, jež měly spolu s radou tvořit tři hlasy; a vše bylo pány vyslanci uvedeno v pořádek a dobrý řád, s příslibem a slibem, že kdyby město potkalo něco nepříznivého, a zvláště kdyby císařští žádali pro svou bohoslužbu dóm a ostatní kostely kapitulní a kláštery, jež leží na Novém trhu a nikoli pod jurisdikcí rady¹⁵ — čehož se tehdy obávali —, že tedy ctihodná města na žádost Magdeburchanů za město vystoupí a pošlou k samému římskému císaři, nejponíženěji přednesou práva, smlouvy a výsady, jež město má, a ujmou se té věci zároveň i pro její další důsledky.

Nato páni vyslanci opět odjeli ke svým a obec byla v té naději, že nyní bude při nové radě brzy lépe a že bude zproštěna a osvobozena od kontribucí a jiných tíží, pro něž dosud zčásti vznikaly velké rozpěře; nová rada si také pilně dala záležet na tom, aby odstranila všechny zbytečné výdaje a útraty, k nimž dříve v obci a v úřadech docházelo, a přitáhla do města více výživy a výdělků.

Avšak při tehdejšímu stavu a příležitosti času nedaly se stížnosti města tak brzy napravit ani zhojit, především pro obecné válečné dění a pro císařskou soldatesku, jež v zemi dále zůstávala a držela v ní své posádky. Neboť 1) nedlouho po zrušení blokády zakázal vévoda frýdlantský — stejným způsobem, jako se to stalo i v předchozích letech — lidem ze zemí vozit obilí do města a prodávat je tam, dokud

(1860).

¹⁴Obě protestace sesazené rady, ze 17. března 1630 a z 19. ledna 1631, tomuto údaji odporují, pokud jde o radu vládnoucí. Ve svých Dějinách města Magdeburku, díl 3, str. 74 a násl., jsem v poznámkách uvedl z rukopisně dochované druhé protestace dvě místa týkající se vynucené abdikace staré rady a postupu při volbě nové, jež se vysmíval vši zákonnosti. **Pozn. vydavatele (1860).**

¹⁵Tyto kostely a kláštery stály na Novém trhu, jež byl od Starého Města oddělen závorami a příslušel arcibiskupskému mlýnskému fojtovi. **Pozn. vydavatele (1860).**

by neodvedli zadrženou kontribuci a osivo, jež jim bylo z úřadů poskytnuto; dal cesty znovu obsadit několika Chorvaty¹⁶, a tak volný dovoz obilí městu odňal a odřízl — kromě toho, co snad lidem dovolil vnést dovnitř na zádech k zaplacení peněžní kontribuce. 2) Protože nadto chtěli někteří císařští důstojníci skoupit velké množství obilí v knížectví anhaltském a dodat je do přímořských měst, drželo se i tam obilí v drahotě, a na vozy, jež chtěly obilí do města přivést, bylo v Calbe a jinde uvaleno clo jednoho až dvou tolarů. Proto si 3) část Magdeburchanů, zvláště ti, jimž při blokádě obilí na poli spálili nebo kteří se jinak drahoty obávali, musila u řečeného císařského generála, tehdy v Halberstadtu, vymoci volný průvod na jisté množství obilí a za takový průvodní lístek vydat i dvacet až třicet tolarů. A ačkoli se 4) obchod oněch vysokých důstojníků s obilím rozbil a na naléhání rady magdeburské byl asi v lednu roku 1630 dovoz obilí z onoho anhaltského knížectví volně otevřen, přece byli od potulných Chorvatů a vojáků cestující a zvláště rolníci na poli hned o jídlo, hned o osivo zčásti olupováni a někteří při tom i zastřeleni; a neméně měrou se tito Chorvaté o žních opovážili zahánět z pole dělníky, obilí v mandelích rozsekávat a rozmetávat. A ačkoli se vysocí důstojníci na stížnosti města nabízeli, že tomu učiní přítrž, zůstalo přece jinak při starém, pokud šlo o uzavření volného dovozu obilí z arcibiskupství a zvláště o naprosté zadržování obilních pachtů, desátků a úroků; a co podobných příkoří proti světskému míru mezi městem a císařskou soldateskou ještě došlo, lze seznat z omluvného listu, který rada 10. listopadu roku 1630 pro přijetí pana správce nejponíženěji odeslala římskému císaři. 5) Příhodilo se, že v měsíci dubnu řečeného roku 1630 přibyli do arcibiskupství dva císařští komisaři, totiž pan Johann Reinhard z Metternichu, dómský probošt arcibiskupství mohučského, též správce a kapitulár biskupství halberstadtského, a pan Hans Ulrich Hemmerl, říšský dvorní rada císařova. Ti přijali hold jménem císařova syna, arcivévody Leopolda Viléma¹⁷, a po tom výkonu byla rada magdeburská rovněž povolána k nim, jakožto k císařským komisařům, ven na Wolmirstedt. Když se tedy oba radní deputovaní dostavili, bylo jim předneseno — byť bez rozkazu císařova, jak komisaři sami přiznali —, aby totiž radě nebylo proti mysli, nýbrž aby spíše propůjčila proti obecné chátře svou pomocnou ruku a ochranu, až nově zvolení katoličtí kanovníci obsadí a zaberou své domy na Novém trhu i to, co k nim patří; že pak se strany kanovníků nebude třeba pochybovat o dobrém sousedství a shodě atd.

Nato však — poté, co to deputovaní rady na příslušném místě přednesli — byli císařští páni komisaři následujícího dne skrze deputované rady takto zpraveni: že rada na to takto přistoupit nemůže, nýbrž že se, protože jde o věc vysoké důležitosti a dosahu, musí dříve poradit se svými spojenci, hanzovními městy, jelikož jsou tu rozličné smlouvy mezi arcibiskupy, dómskou kapitulou a městem; a že rada chce věc raději vznést nejponíženěji k samému římskému císaři a dát přednést celou svou potřebu. A ačkoli komisaři namítali, že radě přece jurisdikce na Novém trhu nepřísluší, a nemůže tedy ničemu bránit, zůstala přece rada při své prve dané odpovědi. 6) Byl počátkem následujícího měsíce července v noci vyvěšen mandát, v němž se luteránským kanovníkům a klerikům ukládalo, aby ustoupili od svých obročí a všechny pečeti i ostatní věci odevzdali patru Stricerovi. Nato se téhož dne ukázalo v dómském kostele několik neznámých, avšak duchovních a po katolicku oděných osob, jež nechaly bez ostychu zaznít velmi tvrdé řeči: že si je totiž mají lidé dobře prohlédnout a zapamatovat, neboť nepotrvá ani rok a oni se vrátí, a pak že to v tomto městě dopadne zle a bude se statně vraždit; což nevyjádřili toliko ústy, nýbrž ukázali i rukama a posunky.

Toto jsou tedy ty stížnosti a křivdy, jež byly městu, ve věcech náboženských i světských, od vytrpěné a urovnané blokády znovu připravovány a působeny císařskou soldateskou a jinými katolickými duchovními osobami; o menších a o tom, čeho se snad město podle příkladu jiných mělo v budoucnu

¹⁶**Chorvaté** — lehká jízda v císařských službách, verbovaná z uherských a chorvatských hranic; proslulá rychlostí, pleněním a tím, že se neomezovala pravidly řádné války. V Guerickově vyprávění se objevují třikrát: na cestách kolem Magdeburku roku 1630, při žních a nakonec v Rybářské ulici ráno 20. května 1631.

¹⁷**Leopold Vilém Habsburský** (1614–1662), syn císaře Ferdinanda II., měl podle císařského plánu obdržet magdeburské arcibiskupství; hold mu byl v arcibiskupství složen v dubnu 1630.

obávat stran reformace, pomlčím na tomto místě a nebudu toho jakožto věci nestalých v této historii připomínat.

Když se tedy z toho a pro řečené příčiny a křivdy ve městě u obecného lidu znovu dostatečně rozpředla a projevila všelijaká nedůvěra, reptání, nenávisť a odpor proti císařským a katolickým služebníkům duchovním i světským: přece jak rada, tak obec a většina z nich setrvala a vytrvala, podle příkladu a následujíc ostatních sousedních kurfiřtů, stavů a měst, v nejponíženější oddanosti k římskému císaři, v jisté důvěře, že z Božího nadělení bude přece jednou obtížné válečné dění a obávaná reformace na řádném říšském sněmu šťastným narovnáním urovnána a ukončena. Zatím si při nové radě dávali tak záležet na obecních věcech města, a zvláště na pokladně a komoře města, již shledali zcela vyčerpanou a ještě dluhy zatíženou, aby ji řádnými prostředky opět poněkud pozdvihli a přitáhli do města více a více výživy. K tomu konci chtěl mimo jiné bývalý městský sekretář Angelus Werdenhagen, tehdy sídlící v Leidenu v Holandsku, navrhnout prostředky a cesty, jak by se daly z Nizozemí přivést do Magdeburku obchod a komercie a zvláště podpořit vývoz piva. Proto psal radě a žádal, aby k němu až do Brém přijeli komorník Oswald Matthias spolu s radním Conradem Geroldem a měšťanem Nicolausem Schmidtem a vyslechli jeho návrhy; což rada neodmítla, nýbrž jmenovaným osobám cestu povolila, avšak s příkazem, že kdyby Werdenhagen v Brémách nezastihli, nemají za ním jezdit dál, mají ušetřit útraty a obrátit se zpět k Magdeburku. Protože však byl Werdenhagen již pryč a v Hamburku, následovali ho tito radní deputovaní z Brém až tam, a tam také jeho návrhy vyslechli a vypořádali. Při vyřizování toho však byli tito radní vyslanci zároveň několikrát, jak u tabule, tak i jindy, v přítomnosti pana správce arcibiskupství magdeburského, Kristiána Viléma, markraběte braniborského¹⁸, jenž před císařským lidem z arcibiskupství uprchl a musil se v té době odebrat do Hamburku. Načež se konečně obrátili zpět k Magdeburku a přivedli s sebou zároveň jednoho z komorníků Jeho Knížecí Milosti, totiž Heinricha Pöppinga¹⁹ — jenž byl dříve měšťanem a kupcem v Magdeburku, ale neřádným životem přišel o jmění i úvěr —, a ten měl u sebe dva listy, jeden od Jeho Královské Milosti švédské²⁰, druhý od Jeho Knížecí Milosti pana správce, oba znějící na radu magdeburskou, jak o tom bude brzy obsírněji následovat.

Vyslanci rady, jakmile se vrátili domů, podali radě a výboru zprávu o nizozemském obchodu a o tom, co v té věci u řečeného Angela Werdenhagen vyřídili. O tom však, co jednali u pana správce nebo co s nimi Jeho Knížecí Milost mluvila a smlouvala, nebylo radě a výboru — jež o tom nic nevěděly a tím méně svým vyslancům v instrukci něco takového uložily — zhola nic oznámeno. Teprve později jeden ze spoludeputovaných, Nicolaus Schmidt, rozšířil mezi obecné měšťany, že netoliko Conrad Gerhold byl několikrát u Jeho Knížecí Milosti, nýbrž že u ní byli všichni společně, a jednou se tam i dobře opili, a že Conrad Gerhold často s Jeho Knížecí Milostí mluvil tajně; o čem to však bylo, nemohl prý zvědět. Jakož se také ještě cestou při návratu zeptal komorníka Oswalda Matthiase, co to je za věci a o čem to Conrad Gerhold v hostincích a jindy při zastávkách pokaždé tak dlouho a tajně s Hermannem Pöppingem rozmlouvá; a ten mu prý odpověděl, že jsou to takové věci, ale že nevěří, že by z nich něco bylo. Více mu však Oswald Matthias neodhalil a on se tím musil spokojit. Ostatně i řečený Angelus Werdenhagen po dobytí města několikrát zmínil, že mu tehdy v Hamburku bylo dobře známo, kterak pan správce obdržel

¹⁸**Kristián Vilém Braniborský** (1587 – 1. ledna 1665, klášter Zinna), protestantský administrátor (správce) arcibiskupství magdeburského, sídlem v Halle. Před císařským vojskem uprchl do Hamburku, odkud se roku 1630 tajně vrátil. Roku 1631 stál formálně v čele Magdeburku, jehož obranu však vedl Falkenberg. Při pádu města byl raněn a zajat, nikoli zabit; z vězení byl později propuštěn.

¹⁹**Heinrich Pöpping** — magdeburský měšťan a kupec, jenž přišel o jmění, vstoupil do služeb správce a stal se prostředníkem celého jednání. Guericke mu věnuje nezvykle mnoho místa; jeho smrt na úpalici, s nářkem nad tím, že pomáhal město svést, uzavírá v kapitole VII jednu z linií knihy.

²⁰**Gustav II. Adolf** (1594–1632), král švédský, se vylodil v Pomořanech v červnu 1630. Magdeburku opakovaně sliboval pomoc, naposledy nejpozději do konce dubna 1631; nedošel. Po pádu města vydal manifest, v němž vinu svaloval na Magdeburské (viz závěr knihy). Padl 16. listopadu 1632 u Lützenu.

od Jeho Královské Milosti švédské veliké přísliby a pomoc k obsazení a znovudobytí arcibiskupství magdeburského a že Jeho Knížecí Milost proto také mínila vejít s městem v bližší srozumění a svazek; že však on k takovým jednáním Geroldovi radit nemohl ani nechtěl, jelikož je to věc těžká a kníže, jednou na něco přiveden, se od toho nedá snadno odvrátit ani zdržet, byť by mu to mělo způsobit největší škodu. A to je tedy Werdenhagenova zpráva o tomto jednání. Johann Ludwig Gottfried však na to pamatuje ve svém *Inventarium Sueciae*, fol. 249, těmito slovy:

„Když o masopustu roku 1630 byla v Magdeburku zřízena nová užší rada o 24 osobách, byly nato zjara vyslány dvě přední osoby z rady do Hamburku k jednání s markrabětem Christianem Vilémem, správcem arcibiskupství magdeburského, jenž se tehdy odebral pod ochranu Jeho Královské Milosti švédské a v té době tam dlel, ve věcech obce atd.“

Toto je tedy co nejkratčeji a nejzákladněji vše, co se mezi panem arcibiskupským správcem a magdeburskými radními osobami, deputovanými do Brém — nikoli však do Hamburku —, v Hamburku mohlo sběhnout a udát a co vešlo v mou známost. Nyní necht' dále následuje, jaké bylo poselství a počínání Heinricha Pöppinga v Magdeburku. Neboť jakmile sem dorazil, vedl pro ony dva listy, královský švédský a markraběcí, a pro to, co mu snad Jeho Knížecí Milost dala ještě v instrukci, téměř tři týdny ve městě porady a jednání s nějakými dvaceti osobami, dříve a prve než se se svou věcí ohlásil radě; a část z nich zavázal a spoutal zvláštní přísahou mlčenlivosti. Mezi nimi byli:

Caspar Steinbeck, radní pán, jenž byl ve volbě nové rady první osobou;

Martin Parmann, čtvrtní starší, jenž se při této změně rady stal též cechmistrem kupců se sukem a členem výboru;

Hans Schoff, jenž byl dříve při staré radě, ale z jistých příčin do ní znovu zvolen nebyl, atd.

Zdali byl řečený Heinrich Pöpping v této věci, totiž aby vyjednal a zřídil spojenectví a svazek mezi vysoce jmenovaným panem správcem a městem Magdeburkem, odpraven některými z města již dávno, nevyšlo dosud zcela najevo; nicméně nelze ani následující okolnosti přejít zcela mlčením.

- 1) Byl roku 1626 ustanovený vrchní hejtman města Johann Schneidewein²¹²² vzat do vazby, jak na rozkaz císařův — jak se říkalo —, tak zároveň od rady pro jisté uloupené statky a z jiných příčin, a byl na radnici držen pod stráží. Protože však na výpovědi svědků v jeho věci vyslechnutých a na články z toho sepsané nechtěl odpovídat sám, nýbrž skrze svého advokáta, což mu nemohlo být dovoleno, zůstal takový proces trvale uvázný a on ve vazbě. Nicméně mu bylo nakonec dovoleno a připuštěno bydlet v měšťanském domě, a to na jeho žádost ve vinárně U zlaté koruny — kde s hostinskou odjakživa udržoval dobré přátelství a ona ho i ve vazbě dobře opatrovala dobrým pohoštěním, jídlem a jinými věcmi —, avšak s tím, že ji před vyřízením věci nesmí opustit.
- 2) Držela se v té době a již několik let ve městě zvláštní společnost a bratrstvo, jež stále z jedné vinárny nebo pivnice vycházelo a do druhé vcházelo, snášelo dohromady nové zvěsti a všechno, co se ve městě a ve věcech rady přihodilo, hanělo, chytračilo nad tím a mezi obecným měšťanstvem vykládalo co nejhůře; sami však dbali jen nádhery a pýchy, pití, hry a prostopášnosti. Proto jim také obecný lid podle radní šenkovny v Sudenburgu, zvané Dingebanken, kam se nejčastěji ubírali, dal jméno „bratři od Dingebanken“. A tak
- 3) tato společnost nechtěla mimo jiné nerada mítet vinárnu U zlaté koruny a zároveň chtěla navštěvovat Johanna Schneideweina, jemuž se ten čas i tak zdál dlouhý. Dálo se tak tím spíše

²¹ Jinde, a také ve třetím díle mých Dějin města Magdeburku, je jeho jméno psáno Schneidewind. **Pozn. vydavatele (1860).**

²² **Johann Schneidewein** (jinde Schneidewind), vrchní hejtman města, roku 1626 vzat do vazby pro obvinění z uloupených statků. Jeho proces, trvající pět let, a jeho vyproštění v noci, kdy do města tajně přišel správce, tvoří v Guerickově podání jednu z pohnutek celého spojení se Švédy.

netoliko proto, že si Schneidewein v tom domě mohl leccos dovolit a pokaždé rozdával nejlepší víno, nýbrž že si ho vážili a měli za nevinně vězněného, kterého rada ze závislosti — proto, že zpočátku více naklonil ke straně krále dánského než k císařské — takto zhanobila a uvěznila. Proto si co nejpilněji a nejprudčeji dávali záležet, hned u tehdy vládnoucí rady, hned skrze obecné měšťanstvo, hned skrze kazatele, všelijakými prostředky a cestami, aby ho vyprostili a bez řádného skončení procesu nebo před ním postavili na svobodu, a aby se za jeho potupu a škodu zhojili na jistých osobách — jakožto na těch, kdo jsou dobře císařští a kdo k takovému uvěznění nejvíce radili. Tak také v té věci, srotivše několik čtvrtních starších, a skrze některé kazatele z kazatelen velmi dotěrně do rady doléhali a chtěli ho jaksí násilím vysvobodit; a později ještě, když část těchto lidí dosáhla místa v nové radě, uvedli a předložili mnohé protestace, výhrady a hrozby — že totiž na té Schneideweinově věci nemají podílu, nýbrž že za ni chtějí nechat odpovídat starou radu a jisté osoby. Vše to popsat by bylo na tomto místě příliš zdlouhavé, ale zbylým Magdeburchanům to nemůže být neznámo. Když však

- 4) vrchnímu hejtmanu Schneideweinovi k vyproštění nemohlo pomoci ani toto, ani to, že ho část oněch lidí chtěla zvolit do nové rady — poněvadž i nová rada musila buď u započatého procesu, jež dvě saské právnické fakulty uznaly za oprávněný, zůstat a provést jej, anebo vrchnímu hejtmanovi nahradit potupu a škodu —, může tedy dobře být, že on, vrchní hejtman, pomyslel na jiné prostředky a za přibrání těchto lidí uzavřel, že pošlou Heinricha Pöppinga — jenž i tak pro nadělané dluhy nemohl ve městě dobře zůstat — k panu správci do Hamburku, kde se Jeho Knížecí Milost v té době zdržovala a musila se k arcibiskupství obracet zády, a dají mu navrhnout dobré prostředky, jimiž by se totiž Jeho Knížecí Milost mohla země opět zmocnit; v důvěře, že při šťastném zdatu i Schneidewein unikne vazbě se cítí a každý si z toho odnese dobrou zimní obživu. Vše to lze tím spíše tušit proto, že Heinrich Pöpping byl jedním z nejpřednějších z onoho bratrstva od Dingebanken a nevstoupil by jistě bez příčiny do služby — jsa přece magdeburský měšťan a kupec a neznalý služby u knížete —, aniž by takovou věc, dříve a prve než byla přednesena radě a vrchnosti, projednával a vypracovával se svými kumpány ve vinárnách a v zahradách. K tomu přistupuje,
- 5) že jakmile pan správce nepozorovaně do tohoto města přišel, vyšel Schneidewein hned téhož večera, a to proti svému slibu, z vazby, a radní pán Caspar Steinbeck přišel následujícího dne k Jeho Knížecí Milosti; ačkoli jinak nikdo ve městě o příchodu Jeho Knížecí Milosti nic nevěděl, ani vědět neměl, jak bude na svém místě následovat. A Jeho Knížecí Milost musila řečenému Schneideweinovi — aby jednání o spojení mezi Jeho Královskou Milostí švédskou, panem správcem a městem Magdeburem tím lépe pokračovala — písemnou donaci darovat a věnovat svobodné šlechtické statky lenní v hodnotě 50 000 tolarů.
- 6) Píše Schneidewein sám ve zprávě o donaci, kterou vymohl na králi švédském na úřadě Zilli, mimo jiné tato slova:

„že tehdejšímu královskému švédskému vyslanci Johannu Stalmanovi²³ a Jeho Knížecí Milosti panu správci je dostatečně známo, že tehdy nemohli při jeho součinnosti dosáhnout u města Magdeburku onoho obecně prospěšného úmyslu, ke zvláštní cti Jeho Milosti a k užítku evangelických stavů, dokud svého procesu nezanechal a neupustil od něho; jakož pak musil na naléhání generálmajora Uslara a Amsterotha, kteří mu jménem Jeho Knížecí Milosti předložili úpis, vydat městu revers, neboť by jinak město jednání o spojení bylo docela nechalo ležet, kdyby nebylo zproštěno žaloby plukovníka

²³ **Johann Stalman**, dříve kancléř knížete Ludvíka Anhaltského a generální válečný auditor u dánského krále, poté ve službách magdeburského správce a zároveň vyslanec Gustava Adolfa. Po pádu města byl zajat, uprchl z císařského ležení u Fermersleбенu a vrátil se ke švédskému králi; později upadl v nemilost u polního maršála Banéra a sepsal na svou obranu apologii, z níž Guericke cituje.

Schneideweina; a může s dobrým svědomím tvrdit, že svůj nárok pokládal za dobrý jako kterýkoli měšťanský, že jej však proto, a aby město i celé měšťanstvo přivedl k tím lepšímu rozhodnutí, by se evangelické věci dostalo tím nedocenitelnějšího prospěchu, dobrovolně nechal zaniknout a padnout atd.“

Ostatně, a protože jednání Schneideweinova i jeho zastánců jsou velmi rozsáhlá a zčásti dotčena v druhém díle těchto magdeburských historií, budiž dále a obšírněji podáno, jaké bylo poslání Heinricha Pöppinga zde u rady. Když tedy tuto věc takto po tři týdny projednal skrze výše řečené osoby a zároveň dobře vyzkoumal mysl měšťanů, šel nakonec k tehdy předsedajícímu purkmistru Martinu Braunsovi s oznámením, že mu vysoce řečený pan správce uložil poselství, jež má přednést a doručit celé radě. A protože purkmistr právě hodlal jít na radnici, odebral se tam Heinrich Pöpping zároveň s ním a čekal před radní světnicí, až byl konečně vpuštěn. Nato, když předstoupil před radu, odevzdal jí dva zapečetěné listy, jeden od Jeho Královské Milosti švédské, druhý od Jeho Knížecí Milosti pana správce, oba adresované radě magdeburské, spolu s poselstvím a instrukcí, jež mu Jeho Knížecí Milost udělila; a ty byly pak vedle obou listů, královského a knížecího, přečteny. Obsah královského švédského listu byl tento:

II. Švédská smlouva a příchod správce

„Že Jeho Milost hodlá vypravit se s válečným vojskem do Německa, ochránit a navrátit svobodu Němců ve věcech duchovních i světských“; k tomu bylo krátce připojeno i několik příčin, jež k tomu Jeho Milost pohnuly, vše psáno jazykem latinským ve Stockholmu v měsíci prosinci roku 1629.

Více však, totiž že by se město Magdeburk mělo s králem spojit, v tom listě nestálo. Druhý list, od pana správce, byl pověřovací a odkazoval na instrukci, jež záležela v těchto bodech:

- 1) že Jeho Knížecí Milost hodlá s pomocí Jeho Královské Milosti švédské postavit v arcibiskupství vojsko a chránit svou zemi a své lidi při jejich svobodě a náboženství; proto nechť měšťanstvo k tím lepšímu provedení téhož svolí přijmout do města něco válečného lidu, na náklad Jeho Knížecí Milosti, týdně 12 dobrých grošů na každého pěšáka. 2) Že Jeho Knížecí Milost chce město svým venkovským lidem opevnit a lépe ohradit, odstranit všechny stížnosti a spory, jež byly mezi biskupy, dómskou kapitulou a městem, a také město obdařit a osvobodit dalšími výsadami a zemskými statky. 3) Že vše má jít na vlastní náklad Jeho Knížecí Milosti a město Magdeburk nemá propůjčit nic více než průchod a místo k shromáždění vojska, a že za to má být vůči říši drženo bez újmy a škody; a co podobných bodů ještě bylo, jež se všechny zdály pro město velmi výhodné a prospěšné atd.

Nad tím se v radě rozličně radilo a věc se vážila sem a tam; většinou hlasů se však k žádanému rozhodnutí vyjádřit nemohli nebo nechtěli, nýbrž poníženě požádali Jeho Knížecí Milost odpovědním listem, aby jí, jelikož je věc velmi vysoké důležitosti, nebylo proti mysli popřát radě k zralejší úvaze poněkud času a odkladu atd. Mezitím však komisař Heinrich Pöpping v radě neustával s naléhavým připomínáním, běháním a pobíháním, nýbrž neúnavně doléhal, aby se rada již brzy vyjádřila a věc neodmítla, poněvadž by z takové zdlouhavosti a průtahů vzešla škoda a zkáza jak městu, tak Jeho Knížecí Milosti atd. Nemenší měrou se mezi radními pány přičiňovali nade všechny ostatní Caspar Steinbeck a Conrad Gerhold: když totiž ten či onen z rady nad touto věcí cítil tíseň a starost nebo do ní jinak nechtěl hned svolit, vpadli mu hned do řeči, jak při jeho hlasování, tak v jiných rozhovorech, a všechny jeho pochybnosti a námitky buď vyvrátili, nebo objasnili, nebo jim zcela odporovali, takže ten, kdo chtěl zůstat při svém hlasu a mínění, musil s nimi často vést rozepři a svár až do krajnosti. A aby za tím vším nezůstaly ostatní obecní věci města zcela ležet, byli k této věci, aby ji předběžně uvážili a vypracovali, jmenováni a zřízení městský rychtář Siegmund Hasse, syndik dr. Johann Denhardt, oba přísežní dr. Olvenstedt a dr. Jacobus Alemann a řečený Conrad Gerhold. Ti pak po rozličných poradách postavili tuto věc na spolutrohodnutí ctihodných hanzovních měst a usnesli se tak většinou hlasů; což také rada Jeho Knížecí Milosti na její opětovné naléhání a vyžádané rozhodnutí odpověděla a napsala.

V téže době se také přihodilo, že pan dr. Hans Ulrich Hemmerl, říšský dvorní rada císařův, dal v noci — dne 6. července roku 1630 — vyvěsit na dómský kostel otevřený mandát, v němž byli kanovníci a klerici augšpurského vyznání ve městě a na Novém trhu zbaveni úřadu a bylo jim pod pokutou říšské klatby uloženo, aby do osmi dnů ustoupili od obročí, domů, listin a pečeti, jež drží, a odevzdali je Martinu Stricerovi, proboštu u Panny Marie. Pro tyto věci a pro řečená jednání o spojení bylo radou zřízeno několik osob, totiž: aby dr. Stephanus Olvenstedt, přísežný a člen výboru, jel do Drážďan a tam u Jeho Kurfiřtské Jasnosti saské¹ — jež je pro svého pana syna, vévodu Augusta, na arcibiskupství magdeburském značně zainteresována — vyzvěděl, co Jeho Kurfiřtská Jasnost hodlá v té věci učinit, kdyby císařští, kteří již o domy duchovenstva usilují, žádali pro svou bohoslužbu i dóm, a jaké ochrany

¹ Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, zůstal až do Tillyho vpádu do Saska na podzim 1631 neutrální; jeho syn August měl zájem na magdeburském arcibiskupství. Právě k němu i ke kurfiřtu braniborskému směřovaly poslední naděje magdeburské rady na zprostředkování.

se má město u ní nadít atd. Dále pak byly ještě dvě radní osoby, Conrad Gerhold a Johann Buschau, deputovány k hanzovnímu direktoriu do Lübecku, aby tam navržená jednání o spojení sdělily ctihodným městům. A ačkoli se dr. Olvenstedt ihned vydal na cestu do Drážďan, u těch dvou posledních se to poněkud protáhlo — Conrad Gerhold se totiž k takové cestě a sdělení ctihodným městům hlásil nerad —, až konečně došel list od Johanna Stalmanna. Ten byl dříve kancléřem knížete Ludvíka Anhaltského a u krále dánského sloužil jako generální válečný auditor; po uzavření míru však vstoupil do služeb pana správce a byl jím poslán do Švédska k Jeho Královské Milosti, kdež zároveň přijal i švédské ustanovení a odebral se se zvláštní královskou instrukcí, co mu bude v Německu příslušet vyřídit, opět do Hamburku k Jeho Knížecí Milosti. Jeho list byl toho obsahu, že totiž, protože se věci s Jeho Královskou Milostí švédskou a s Jeho Knížecí Milostí panem správcem daleko lépe zdařily, hodlá on, Stalman, v krátkosti sám odjet do Magdeburku a ctihodné radě stav věcí obšírně vyličit. Proto, jelikož nebylo možno vědět, s čím přijede, zůstalo vyslání do Lübecku odloženo. Zatím však byla celá věc po celém městě — bezpochyby skrze řečené prostředníky a spolupřísežné — rozhlášena takto: že totiž král švédský a pan arcibiskupský správce nabízejí městu takové prostředky a cesty, jimiž by mohlo uniknout všemu válečnému a reformačnímu dění a být nadto obdařeno dalšími výsadami a zemskými statky; a co podobných věcí ještě bylo, jimiž mysl měšťanstva, i tak podrážděného řečeným mandátem dr. Hemmerla a jinými takovými příčinami, tak rozhořčili, že jen ti, jimž se učiněné návrhy a jednání o spojení zalíbily a kdo si dali záležet na jejich podpoře, docházeli u velkého zástupu cti a chvály.

Nato dne 27. července roku 1630 řečený Stalman k večeru do Magdeburku dorazil a zároveň s ním — ovšem v neznámém šatě a nepoznán, radě i veškerému měšťanstvu neznám — pan správce arcibiskupství magdeburského. A aby kníže zůstal tím tajněji a neznáměji, ubytovali se v knížecím anhaltském dvoře, za Svatým Šebestiánem na Novém trhu,² kde ani domácí pán,³ ani jeho lidé v domě Jeho Knížecí Milost nepoznali. Brzy, ještě téhož večera, se u Jeho Knížecí Milosti dostavil podplukovník Schneidewein — jenž, jak řečeno, byl ve vazbě U zlaté koruny — a následujícího jitra radní pán Caspar Steinbeck, a vedli s ním rozmluvu. Dne 29. července dal Johann Stalman u rady žádat — maje jménem Jeho Královské Milosti švédské a Jeho Knížecí Milosti pana správce, markraběte Kristiána Viléma, přednést radě něco, na čem obecné evangelické věci velmi záleží —, aby k němu přišli dva z jejich středu a jeho poselství vyslechli. Těm pak předložil instrukci, danou Jeho Královskou Milostí švédskou, že má totiž u všech evangelických a protestujících kurfiřtů, stavů a měst národa německého vyjednávat a zvědět, jak a zda by jim bylo po vůli, poněvadž Jeho Královská Milost švédská hodlá k pomoci a ochraně německé svobody ve věcech svědomí i světských vypravit se s válečným vojskem do Německa; a pro ten případ mu byla zároveň dána moc vyzvednout v Hamburku směnkou 100 000 říšských tolarů k tím lepšímu provedení té věci a použít a obrátit je k tomu cíli, kdyby ten či onen stav do takového spojení vstoupil. Potom řečený Stalman jménem svého krále radě navrhl a žádal také tyto body — z nichž však nic nepředložil pod rukou nebo pečeti Jeho Milosti švédské:

- 1) Když to nyní z nadělení Božího došlo tak daleko, že se sousední evangeličtí kurfiřti, stavové a města s Jeho Královskou Milostí švédskou, byť ve velké tajnosti, spojili a vstoupili ve zvláštní spojení: nechť tedy také město Magdeburk přispěje evangelické věci, vstoupí do takového spojení a pomáhá rovným dílem zdvihat i klást.
- 2) Nechť se městu zlíbí zajistit králi švédskému a Jeho Knížecí Milosti labský přechod a mosty, aby je měli otevřené a k službám.
- 3) Jeho Královská Milost a Jeho Knížecí Milost by chtěly ve městě verbovat lid a postavit vojsko;

²Toto jméno neslo tehdy netoliko krásné prostranství před dómským kostelem, jež se tak nazývá dodnes, nýbrž celé území tvořící téměř třetinu města a podléhající soudní pravomoci arcibiskupského mlýnského fojta. Nejpresněji jsou hranice mezi Novým trhem a Starým Městem určeny ve 4. článku wolmirstedtské smlouvy z 26. května 1562. **Pozn. vydavatele (1860).**

³Nevlastní otec Otty von Guericke, právní praktikant dr. Christoph Schulze. **Pozn. vydavatele (1860).**

naproti tomu by město zajistily a osvobodily od všech násilností, válečných útisků a jiných nákladů.

- 4) Město má být mocně chráněno proti všem nepřátelstvím, jež by na ně dolehla, a drženo vůči říši bez újmy a škody; a mají mu být za to postaveni za rukojmí generální stavové nizozemští, oba kurfiřti saský a braniborský a všechna hanzovní města.
- 5) Jeho Královská Milost a Jeho Knížecí Milost by chtěly město obdařit dalšími výsadami a značnými statky atd.

Při tom Stalman nakonec ještě připomněl, že nemá pranic času, nýbrž musí brzy jet dál, a že mu při každé zmeškané hodině jde o hrdlo a o život; proto nechť se rada opravdu rychle a rychle vyjádří. To vše přijali deputovaní rady k podání zprávy a následujícího dne, 30. července, to oznámili celé radě; načež byl učiněn ten závěr, že se věc dále přednese výboru, a bude-li s tím i on srozuměn, předloží se ctihodným hanzovním městům.

Téhož dne povolal Martin Parmann — člen výboru, čtvrtní starší a cechmistr kupců se suknem, jeden z oněch výše řečených přísahou zavázaných osob — všechny čtvrtní starší k sobě do domu, přinutil je přísahou, že vše, co bude předneseno, zachovají v tajnosti, a nakonec jim přednesl, že je i tak z obecné pověsti dostatečně známo, kterak rada obdržela od Jeho Královské Milosti švédské a Jeho Knížecí Milosti pana správce listy, aby vstoupila s nimi ve spojení a svazek; že však rada takové listy téměř půl roku — což tak nebylo, nýbrž nebylo to déle než osm týdnů — měšťanstvu tajně zadržovala, a že nyní Jeho Milost k provedení té věci sem poslala vlastního vyslance, jehož by o tom čtvrtní starší mohli hned sami vyslechnout. Je tedy otázka, zda nechtějí na radě vyžádat klíče od bran a jednat s vyslancem sami. A ačkoli s tím část čtvrtních starších souhlasila — mezi nimi především Heinrich Hartmann —, radila většina, aby se to tak ostře nezačínalo, nýbrž aby se raději proti radě zajistili protestací.

Dne 31. července se na vyzvání rady dostavil na radnici výbor, čili padesátníci z obce. Těm byla věc přednesena a oni se nato většinou hlasů usnesli, že jsou s radou zajedno a chtějí vše ponechat na radě ctihodných hanzovních měst — ačkoli v první třídě výboru dva čtvrtní starší, Jürgen Schlüter a Jacob Beckmann, podle hlasu, který tato třída podala, jménem všech čtvrtních starších proti radě protestovali a vyhradili si, že chtějí být před celým měšťanstvem omluveni z toho, co bylo v té věci zanedbáno, protože rada tuto věc spojení tak dlouho jednala mezi sebou a měšťanstvu či výboru ji zadržovala atd. Toto usnesení rady a výboru dala rada ještě k večeru Stalmanovi oznámit. Ten však zřejmě od řečených osob, jež k němu stále chodily sem a tam, dostal dosti zpráv o tom, že měšťanstvo je takové věci dobře nakloněno a že by se u něho dalo dosáhnout spíše něčeho než u rady. Jakož to Stalman sám, poté co upadl u švédského polního maršála Johanna Banéra⁴⁵ v nemilost, ve své obraně, kterou při svém útěku proti témuž panu polnímu maršálovi sepsal, mimo jiné přiznává těmito slovy: „S takovým rozhodnutím a instrukcí, jichž jsem od Jeho Královské Milosti švédské nabyt, vrátil jsem se ze Švédska do Hamburku. A Jeho Knížecí Milost ráčila proti mé vůli, na radu jiných, jít zároveň se mnou vzhůru, kam mé posláním směřovalo, a do Magdeburku, avšak s ujištěním, že se tam bude chovat v tichosti až do jiné, lepší příležitosti. Jakož byla také tam přijata, a přece hned — příležitostí, kterou jí podala hrstka radních osob a lid, podrážděný papežskými kanovníky — sáhla po větším a toho užila; čímž pak vedle sebe zároveň i mne do téže příležitosti vtáhla a k tomu přinutila, že jsem se, jak se stalo, i já s královskou instrukcí, kterou jsem držel, odhalil a podle jejího obsahu tam začal vyjednávat a výsledek postavil na milém Bohu atd.“

⁴⁴Ve všech podpisech, jež jsem od něho ve zdejších archivech viděl, je jeho jméno psáno vždy Baner, nikoli Banner, jak to zde učinil Guericke. **Pozn. vydavatele (1860).**

⁴⁵**Johan Banér** (1596–1641), švédský polní maršál. Magdeburk obsadil roku 1632 poté, co jej Pappenheim vyklidil; proto se v knize objevuje jako ten, kdo rozhoduje o troskách města.

Rovněž v listině, kterou chtěl Stalman po dobytí města vydat na svědectví o kapitulaci uzavřené mezi králem švédským, správcem a městem, klade tato slova:

Že Jeho Knížecí Jasnost vysoce řečený pan správce, nedbajíc mých úvah a důvodů směřujících k delšímu odkladu, odebrala se ze silných protichůdných příčin z Hamburku do Magdeburku v tichosti a nepoznána, mne o společnou cestu a o přispění při mém poslání a instrukci, kterou jsem měl od Jeho Královské Milosti švédské, co nejmilostivěji a slušně požádala a přiměla mne k tomu; že se tam také proti mé radě, opět z vážných protichůdných příčin a pohnutek, dala poznat a mne při dotčeném královském poslání a instrukci zcela milostivě, pohnutlivě a horlivě vyzvala, abych Já k povinné poslušnosti v tom byl nápomocen a spolupůsobil, by se město Magdeburk spojilo s nejvýše řečenou Královskou Milostí a s Jeho Knížecí Jasností a Jeho Knížecí Jasnost se tak opět zmocnila země, posílila se a opatřila na pevném místě a prokázala utlačené obecné evangelické věci tím lepší služby a podporu. Což jsem také vskutku pozoroval a shledal, že netoliko měšťanstvu vůbec, nýbrž i některým z rady byl příchod Jeho Knížecí Jasnosti a vyjevený úmysl takřka vítaný a potěšitelný atd.

Podle toho a na takto nabytou zprávu a ujištění odhalil vyslanec Stalman radním deputovaným, že pan arcibiskupský správce je sám na místě a přítomen a že milostivě žádá radu, aby zítřejší neděli časně ráno několik ze svého středu vyslala, poněvadž Jeho Knížecí Milost chce být jednání sama přítomna atd. Nato dal předsedající purkmistr Martin Brauns téže neděle v časnou denní dobu povolat radu a výbor a radit se, zda totiž mají poslat k Jeho Knížecí Milosti — jež musila před císařem z biskupství uprchnout a nyní se v neznámém šatě, se změněným vousem a vlasy tajně vrátila do Magdeburku na Svobodu⁶ čili na Nový trh — a vyslechnout její žádost. Když se tedy téže neděle za časného jitra rada sešla, přednesli a navrhli oba radní páni Caspar Steinbeck a Conrad Gerhold, jak toho jitra, tak i odpoledne, kdy byly rada a výbor opět pohromadě, věci takto: že totiž král švédský nejenže už přivedl mocné válečné vojsko na německou půdu, nýbrž že se i se všemi sousedními kurfirty, stavy a městy na straně evangelické a protestující spojil tak, že 4. srpna všichni zároveň povstanou a budou císařský čili papežský válečný lid stíhat jako nepřátele evangelia; že se k tomu konci pan správce sem sám odebral a skryl na venkově 1500 mužů jízdních a 2000 pěších, že rovněž vévodové sasko-výmarští mají v pohotovosti 2000 jezdců a 1000 kyrysníků, a že kdyby jen město Magdeburk svolilo stran labského přechodu, byl by takový lid v tu hodinu shromážděn, císařští by byli odlákáni jinam a tím vytaženi z Marky braniborské přes Labe.

Pak by mohla Jeho Milost švédská se svým vojskem tím snáze vyrazit z Magdeburku a s řečenými německými stavy utvořit jeden sbor. Proto, jelikož je třeba se obávat, že o tom císařští zvědí, a že by tak průtahy města Magdeburku mohlo být válečné vojsko pana správce i všech evangelických stavů uvrženo v nejkrajnější zkázu, musí se rada rychle a rychle vyjádřit, vstoupit do tohoto svazku a pomáhat zároveň odpírat papežencům. V opačném případě však, kdyby snad rada proti očekávání svolit nechtěla, mají pan správce a švédský vyslanec již všechny zprávy, že to udělají měšťané a sami králi švédskému přechod otevřou; a jak by se potom vedlo těm, kdo evangelické věci nyní překáželi, nechť si každý rozmyslí atd.

Nato vypravili k Jeho Knížecí Milosti předsedajícího purkmistra Martina Braunse, purkmistra Schmidta, syndika dr. Johanna Denhardta a ještě dvě radní osoby, totiž Conrada Gerholda a Johanna Buschaua. Když tam přišli, opakoval vyslanec Stalman v přítomnosti markraběte zevrubně již výše napsané body a žádosti; proti tomu někteří z rady v rozhovoru uváděli a namítali tu i onu nesnáz, jíž je se obávat, zvláště císařskou výsost a moc, a naproti tomu, že město je na penězích i na veškeré válečné munici velmi vyčerpáno a že proto i započatá stavba opevnění zůstala nedokončena ležet. Tak zatím uplynul čas do desáté hodiny. Jeho Knížecí Milost však poručila kázání v dómském kostele tak dlouho odložit a nakonec

⁶Toto jméno — říkalo se mu také Hradní svoboda — nesl Nový trh, protože jeho obyvatelé, duchovní, byli osvobozeni od městských dávek i od městské soudní pravomoci. **Pozn. vydavatele (1860).**

žádala radní deputované, aby bohoslužbu spolu vyčkali a potom přišli k její tabuli; což oni, pokládající za nezdvořilé markraběti to odepřít a odmítnout, nesměli odmítnout. S tím markrabě a švédský vyslanec vyjeli napřed a deputovaní rady za nimi; a před dómským kostelem se sešlo takové množství lidu, že pro velkou tlačenicí téměř nebylo možno projít. Řádný text a nedělní evangelium bylo tehdy z Lukáše, kapitoly 19., kde Kristus zvěstuje městu Jeruzalému zkázu, totiž: „Kdybys to vědělo, rozvážilo bys i ty v tomto svém čase, co slouží tvému pokoji; ale nyní je to skryto před tvýma očima. Neboť přijde na tebe čas, že tvoji nepřátelé kolem tebe a tvých dětí s tebou udělají vozovou hradbu, oblehnou tě a sevrou tě na všech stranách, a srovnají tě se zemí a nenechají v tobě kamene na kameni, protože jsi nepoznalo čas, v němž jsi bylo navštíveno atd.“ Po skončeném kázání vzala Jeho Knížecí Milost radní deputované s sebou k tabuli, ta však byla brzy opět zrušena a deputovaní propuštěni, aby podali radě zprávu.

Sotva se však předsedající purkmistr vrátil do svého domu, přišel za ním brzy nato Heinrich Pöpping se sdělením, že Jeho Knížecí Milost hodlá věc přednést celému měšťanstvu sama, poněvadž nesnese pražádného odkladu, a aby ji tedy purkmistr dal ihned svolat. Protože však to ve městě dříve nebylo zvykem, dal purkmistr obeslat na radnici radu a výbor a pro jistotu i osmnáct čtvrtních starších; a poté co jim podal zprávu, co bylo dopoledne u pana správce jejich vyřizováním, chtěli přistoupit k hlavní věci a usnést se, jak se má Jeho Knížecí Milosti odpovědět. Právě vtom však pan správce a švédský vyslanec přišli, takže tentokrát nikdo nemohl v té věci vyslovit své mínění ani odevzdat hlas, nýbrž každý musil vyčkat, až vyslechne, s čím Jeho Knížecí Milost přichází a co žádá.

Když tedy pan správce spolu se švédským vyslancem přišel na radnici a do velkého sálu — kam i rada, výbor a osmnáct čtvrtních starších vystoupili, aby vyslechli, s čím Jeho Knížecí Milost a vyslanec přicházejí —, přistoupil švédský vyslanec k syndikovi města, dr. Johannu Denhardtovi, s oznámením, že on a Jeho Knížecí Milost očekávají rozhodnutí a odpověď rady na naposledy předložené body. To pak nejednoho velmi překvapilo, že se má v takovém chvatu a spěchu vyjadřovat, poněvadž se v radě ani ve výboru nemohlo tak rychle usnést. Proto se sešli a většinou hlasů se usnesli, že má pan syndik jménem ctihodné rady a výboru prosit a naléhat o jakýsi odklad a lhůtu k zralejší úvaze a pro každý případ k náležitému sdělení ctihodným hanzovním městům. Načež opět vyslanec Stalmann začal dlouze a obšírně mluvit a přednesl radě, výboru a čtvrtním starším věci takto:

- 1) Že se nyní Jeho Královská Milost švédská vypravila s mocným válečným vojskem na německou půdu, a jejím křesťanským úmyslem a míněním je netoliko navrátit kurfiřty a stavy, vyhnané ze země a od svých lidí, a uvést je zpět do jejich zemí, nýbrž i zachránit, hájit a chránit celou německou zemi při její odedávné svobodě, jak ve věcech svědomí, tak světských; k čemuž se zavázali i králové francouzský a anglický, jakož i páni stavové spojených Nizozemí.
- 2) Že Jeho Knížecí Jasnost pan markrabě správce sem přišla k tomu konci, aby arcibiskupství magdeburské znovu obsadila a zbavila je obtížného náboženského a válečného útisku; a že k tím lepšímu provedení je již nablízku hotova značná síla válečného lidu jízdního i pěšího, jež má být, jakmile budou jednání s městem uzavřena a provedena, shromážděna a přivedena.
- 3) A protože zvláštní milostí Boží Jeho Královská Milost již tak daleko pronikla nepřitelem, že doufá během několika málo dnů dorazit k Magdeburku, je tedy nejmilostivější žádost Jeho Milosti, aby město Magdeburk poskytlo této obecné evangelické věci všemožnou podporu, a především aby se neprodleně vyjádřilo stran povolení labského přechodu, poněvadž k tomu směřují porady a úmysly všech spojených evangelických stavů; a kdyby chtělo město v tom dále otálet nebo odkládat, bylo by tím celé evangelické dílo záchrany zmařeno a uvedeno v nebezpečí.
- 4) Že je také dostatečně známa nemohoucnost města, pocházející z mnohých dosud vytrpěných soužení a tíží: proto chtějí Jeho Královská Milost a Jeho Knížecí Jasnost nést všechny válečné náklady samy, opatřit munici a co je k válce potřebí, a nadto dát městu vyplatit 90 000 tolarů k jeho vlastní potřebě a lepšímu opevnění.
- 5) Nadto má na pevnosti pracovat celá země a město

má být obdařeno dalšími svobodami, výsadami a zemskými statky, a naproti tomu mají být odstraněny všechny stížnosti a křivdy. 6) Že Jeho Milost a Jeho Knížecí Jasnost nechtějí město nechat v žádné nouzi, nýbrž je chránit, hájit a vyprostit proti všem nepřátelstvím a nebezpečím, a postavit mu za to za rukojmí a za ručitele škody oba kurfiřty saského a braniborského, pány stavy nizozemské a všechna hanzovní města. Jenže protože je nejvyšší nebezpečí v prodlení a na ztrátě času tolik záleží, že nikdo, ať je to kdokoli, nemůže jedinou hodinu, ba okamžik průtahu zaplatit hrdlem a životem: nechť se tedy strana města vyjádří po vůli a rychle, poněvadž v opačném případě by Jeho Knížecí Jasnost musila věc přednést celému měšťanstvu samému a vyslechnout jeho konečné mínění. (Měšťanstvo tehdy z větší části stálo pohromadě před radnicí na trhu a nad takovým příchodem náramně jávalo, zvláště protože mezi ně bylo rozneseno, že 4. srpna povstanou zároveň všichni evangeličtí kurfiřti a města, jak o tom *Inventarium Sueciae*, Frankfurt nad Mohanem 1632, fol. 249.)

Nato přistoupil syndik města opět k osobám z rady a výboru, aby vyslechl jejich dobrozdání a to, co má jejich jménem markraběti a švédskému vyslanci odpovědět. Tu pak — jak se v takových případech stává, kdy nikdo nehlasuje v pořádku a tím méně může být vyslechnut — dílem jeden i druhý k tomu něco pověděl, dílem zcela mlčeli, takže syndik nevěděl, v čem vlastně má rozhodnutí rady a výboru záležet. Nicméně někteří zvláště před ostatními panu syndikovi domlouvali a říkali, že se sluší stát při slově Božím a že nelze obejít, aby se k dobru evangelické věci Jeho Královské Milosti a Jeho Knížecí Milosti povolil průchod a návrat; a co podobných slov tu ještě padlo, jež nebylo v tom mumlání všechna slyšet, nejlépe však je slyšel syndik. A tak skrze syndika — jenž byl při tomto jednání zcela zdrcen, zbledlý a překotný — bylo podáno a dáno toto rozhodnutí: že totiž k podpoře obecné evangelické věci, a aby otálením a nedbalostí města nebyly všechny evangelické stavy, spojené s Jeho Královskou Milostí švédskou, vydány v nebezpečí a vrženy v zkázu, má být přechod Jeho Milosti otevřen.

Tím se Jeho Knížecí Milost a švédský vyslanec odebrali, jednomu po druhém podali ruku a vrátili se do svého kvartýru.

Následujícího pondělí, 2. srpna, dal pan správce radu žádat, aby mu z vojska městem najatého, jež tehdy čítalo dvě setniny po dvou stech hlavách, přenechala na čtrnáct dní jednu setninu, by se Jeho Knížecí Milost tím bezpečněji dostala na místa, kde má ležet její válečný lid, a mohla jej shromáždit. Když se však o tom v radě řádně hlasovalo a vyslechnlo mínění každého, nechtěla k tomu část rady pranic svolit; proto dali svolat měšťanstvo po čtvrtích do domů jejich čtvrtních starších a zjistit jeho vůli. Brzy nato podali čtvrtní starší jménem měšťanů, kteří jim podléhali, všichni jeden po druhém toto usnesení: že většina měšťanů — kolik jich bylo přítomno — chce knížeti jednu setninu přenechat a zčásti, bude-li třeba, i sama jít s ní. Tak téhož dne kolem jedné hodiny vytáhlo několik důstojníků a jezdců, kteří se ke správci sběhli, spolu s městskou setninou ven na Wolmirstedt. A protože v té době leželo v zemi málo císařského lidu, byla ze zámku přivedena do města tamní ochranná stráž o pěti nebo šesti pacholcích a odvezen nalezený dobytek, listiny, lůžka, půl vinšplu mouky a podobné věci; a zároveň bylo ve Wolmirstedtu několika měšťanům vyrabováno v domě. Na zámku se našlo také několik tisíc dělových koulí, ale ty dali odvézt vodou teprve asi za čtrnáct dní.

Dne 4. a 5. srpna se k panu správci sběhlo brzy ještě více důstojníků, vojáků a jiných. Ti statně vypadali proti císařským ochranným strážím a rabovali přitom úřední domy, kláštery a vesnice; přidalo se k nim i mnoho magdeburské chátory, takže proti tomu musila rada vydat rozličné zákazy. Jinak bylo také něco obilí a mnoho dobytka z úředních domů a klášterů přivezeno na biskupský dvůr a dvorem pana správce prodáno a zpeněženo. Těchto dnů také přivedli zajatou manželku plukovníka Niderumba, jež chtěla odvézt svůj nejlepší poklad, rovněž císařského poručíka s dvaceti mušketýry a několika vozy naloženými doutnáky a olovem, od Calbe; podobně lidé z Burgu dodali Jeho Knížecí Milosti císařského plukovníka

Damnitze s jeho zavazadly a s několika vozy soli. A co podobného se v té době ještě sběhlo, čím byli císařští, jimž tato věc přišla znenadání na krk, dopadeni, přemoženi nebo jinak zahnáni.

Dne 6. srpna se ve městě veřejným bubnováním verbovalo pro Jeho Knížecí Milost pana markraběte správce a v krátké době bylo za zcela nepatrný závdavek shromážděno mnoho lidu, jenž se ze všech stran prudce sbíhal. Pan správce dal také vyvěsit patent po celém arcibiskupství a téhož dne osobně vyrazil se setninou od města přenechanou a s několika jezdci a důstojníky na Halle. A ačkoli Jeho Knížecí Milost vnikla s pomocí dělníků ze solných varen a jiné chátvy v noci solnou brankou do Halle bez odporu, přece se tam ležící císařští stáhli na zámek. Pan správce sice přičiněním Caspara Steinbecka a se svolením měšťanstva dostal ze zbrojnice magdeburské několik centnýřů prachu, jeden ohňový mozdík a jinou válečnou výzbroj, zámku se však tak rychle zmocnit nemohl, až se 16. srpna rozkřiklo, že se císařští blíží v síle na pomoc; tu markrabě se všemi svými ve velkém spěchu z města Halle — zanechav za sebou válečnou municí a ostatní — opět vytáhl a vrátil se k Magdeburku. Zatím nejstarší syn Johanna Stalmanna s několika jezdci vyžádal truhly a schránky císařského plukovníka Stammera, plné peněz a zlata v hodnotě 25 000 tolarů, jež stály v kostele v Köthenu, a odevzdal je do kvartýru Jeho Knížecí Milosti v Magdeburku. Načež verbování pod plukovníkem Schneidewinem — jenž touto příležitostí unikl z vazby a byl učiněn plukovníkem —, jakož i pod plukovníkem Boyem a jinými pokračovalo tím lépe, a lid byl rozložen do předměstí Neustadtu a Sudenburgu i po venkově, totiž do Calbe, Wanzlebenu, Egelu, Staßfurtu, Calvörde a tak dále. Když se však císařští o té věci pozvolna dozvěděli, byl proti markraběti vyslán jízdní pluk císařského plukovníka Holcka⁷, takže došlo k rozličným šarvátkám u Germerslebenu, Wanzlebenu, Groß-Otterslebenu atd., v nichž si markraběcí většinou podrželi vrch.

⁷**Holck** — Heinrich Holk (1599–1633), dánský šlechtic v císařských službách, roku 1630 plukovník jízdy. Proslul tvrdostí svých tažení; zemřel na mor roku 1633.

III. Válka v arcibiskupství

Dne 7. září dobyl plukovník Bock, shromáždív v Querfurtu a v těch místech značný počet lidu, pevný zámek Mansfeld zvláštní válečnou lstí, a to takto: dal nacpat několik pytlů slámou, naložit je na vozy a pod ně skrýt vojáky s ručnicemi. Když vozy dorazily před zámek a vozkové předstírali, že vezou obilí z kláštera a mají je sesypat, vpustila stráž ty vozy dovnitř; nato vojáci z vozů seskočili, a když stráž přemohli a dali smluvené znamení, vyrazil Bock se zbytkem svého lidu — číhal totiž docela blízko v lesíku — a zámek byl takto dobyt beze ztráty jediného muže.

Za takového stavu věcí se panu správci nedostávalo především prachu, takže co se ho dalo sehnat u kramářů, nikterak nestačilo. A ačkoli většina rady nechtěla připustit, aby se sáhlo na zásobu města, vykládali to jiní tak, jako by se to dalo k zmaření dobře míněné evangelické věci a ke zkáze osoby Jeho Knížecí Milosti — jež chtěla vše co nejdříve nahradit dvojnásob. Proto musili markraběti na obranu a posádky řečených měst a průchodů — ovšem po několikrát — vydat a poskytnout z města Magdeburku na sto centnýřů prachu.

Tím vším tedy byla rada i celé město zapleteno do války zároveň s markrabětem a znovu poštváno proti císařské soldatesce. A ačkoli se den co den předstíraly a mezi měšťanstvo rozšiřovaly nové útechy — hned že král švédský přijde sám na pomoc, hned že stavové holandští, hned některý německý kníže, hned zase že hanzovní města pošlou brzy lid, brzy sumu peněz, brzy prach a olovo a co jiného by chybělo, nebo že císařská vojska byla tu i tam na hlavu poražena a není se jich tedy co bát —, přicházely přece občas i jiné zprávy: že se totiž císařští víc a více sílí a mají táhnout k těmto biskupstvím. Tak se musilo pro každý případ ze strany císařských očekávat všeliké násilí a nepřátelství a nebylo možno vědět, jak dlouho věc v takovém stavu zůstane.

Proto dala rada Jeho Knížecí Milosti panu správci několikrát připomenout, aby se k lepšímu zásobení města a pevnosti svezlo a sesypalo obilí z úředních domů a klášterů, jak se také zčásti stalo. Větší část však zůstala venku, a příčinou toho mohl být plukovník Schneidewein, neboť i sedláky, kteří své obilí do města vozili, zle odbýval, jako by vše z vesnic odváželi a on by se svými vojáky neměl v kvartýrech co jíst; ačkoli potom svedl vinu na samého markraběte s tou výmluvou, že Jeho Knížecí Milost chtěla obilí ponechat venku k osetí úradů a polí. V tom se však ze strany správcovy velice pochybilo, poněvadž všechno to obilí zůstalo venku císařským k dobru a kníže i Falkenberg¹ musili potom obilí pro svou vlastní tabuli kupovat za peníze od měšťanů.

Když se tedy, jak řečeno, císařská soldateska zatím víc a více sílila, dolehlo to mimo jiné těžce i na hallské, kteří markraběte vpustili; neboť když musili se ženami a dětmi před císařskými uprchnout do kurfiřtství saského, byla za nimi vyslána setnina jízdy a z halloreckých solníků bylo přes osmnáct osob popraveno. Rovněž v téže době opustili markraběcí Egeln, Staßfurt a jiná místa a musili se obrátit k Labi, do Calbe, Salze, Schönebecku, Frose atd. Císařští je však brzy následovali, 19. září dobyli Frose a všechny, kdo se nezachránili útekem, pobili. Potom táhli dva tisíce silní na Schönebeck, odkud se markraběcí odebrali na lodích; a když císařští vzali i Salze, vyrazili se dvěma pluky a s několika děly před Calbe, kde leželo přes sedm set markraběcích vojáků. Tam prostříleli u zámecké stodoly průlom, vnikli dovnitř, přes dvě stě markraběcích pobili a zbytek zajali. Když tedy pan správce viděl, že císařští denně táhnou v síle a s nemalou zkázou jeho nově naverbovaného lidu a s velikou škodou země berou jedno městečko po druhém, rozložil zbylý lid do předměstí u Magdeburku a ke klášteru Berge² a začal

¹**Dietrich von Falkenberg** (kolem 1585 Herstelle – 20. května 1631 Magdeburk), hesenský šlechtic ve švédské službě, dvorní maršálek Gustava Adolfa. Do Magdeburku byl poslán na podzim 1630 s úkolem udržet město do příchodu švédského vojska; do města se dostal přestrojen za lodníka. Tillyho výzvy ke kapitulaci odmítl 4. a 18. května 1631. Padl při protiútku v ulici poté, co císařští vnikli do města; jeho tělo shořelo v požáru.

²**Kláster Berge** — benediktinský klášter jižně od Magdeburku, roku 1630 obsazený vojskem správce. Guericke popisuje,

se tam zakopávat; čímž pak byla ostatní dosud obsazená města a městečka ponechána zcela bez pomoci a bez vyproštění. A ačkoli některým bylo možno dostatečně přispět, nedošlo k tomu — snad proto, že plukovník Schneidewein nechtěl ven. Markrabě, švédský vyslanec a řečený Schneidewein, jenž byl zároveň markraběcím válečným radou, žádali a hnali kupředu jediné jednání o spojení s městem a aby se město předem zavázalo králi švédskému a panu správci jistou úmluvou a kapitulací. Dokud prý v tom nebude shoda a vše písemně provedeno, nelze proti protivné straně nic dalšího podniknout, nýbrž necht' to jde, jak to jde; a za všechnu dosavadní bídu a škodu že je tímto meškáním vinna rada, kdežto Jeho Knížecí Milost a její lidé jsou nevinní.

Když se tedy věc dostala do takového stavu, musili se napříště buď uvolit ke kapitulaci, nebo se opět obrátit na stranu císařskou; a to druhé se z dosud vyličených příčin stát nemohlo. Proto byly sepsány kapitulace dvě, rozličného obsahu.

První záležela v následujících bodech.

1. Že se město Magdeburk sice s Jeho Královskou Milostí švédskou a s Jeho Knížecí Milostí panem správcem vydalo ve svazek proti pronásledovatelům evangelického náboženství a rušitelům míru, že to však nemá být míněno proti římskému císaři, údům Svaté říše římské a jejím spasitelným ústavám, nýbrž rozumí se toliko proti řečeným rušitelům.
2. Že Jeho Královská Milost a Jeho Knížecí Milost prohlásily, že město ponechají při všech jeho právech a oprávněních a budou je při nich chránit.
3. Že během několika málo týdnů vtáhnou s vojskem do země a vyprostí a ochrání město od všeho nebezpečí, jehož je se obávat a jež mu hrozí.
4. Že město opatří potřebnou municí, proviantem a vším, co jinak k válce náleží.
5. Že Jeho Královská Milost a Jeho Knížecí Milost netoliko slíbily samy králevsky a knížecky zajistit město a držet je bez škody pro takové spojení, kdyby z něho mělo vzejít nějaké nebezpečí, nýbrž že za rukojmí zavázaly i Jejich Kurfiřtské Jasnosti saskou a braniborskou, rovněž Vysoce Mocné pány stavy nizozemské a všechna hanzovní města, a slíbily opatřit jejich ujištění.
6. Že město má mít kdykoli své místo ve válečné radě a určit a dosadit k tomu jistou osobu.
7. Že naproti tomu město povolí Jeho Královské Milosti a Jeho Knížecí Milosti průchod a návrat, kdykoli toho bude třeba, a že rada bude pro sebe držet a platit 400 vojáků; kdyby však potřeba vyžadovala, aby bylo do města přijato více lidu, má to zůstat na zvláštní dohodě, avšak vydržovat je bude Jeho Královská Milost a městu se tím nemá nic odejmout z jeho práv a svobod; a tito vojáci mají být rovněž vázáni městu přísahou a povinností.

Druhá kapitulace mezi panem správcem a městem Magdeburkem záležela většinou v prominutí několika sporných bodů, jež mezi městem a biskupstvím visely, a dále v jistých darech, jež chtěl pan správce městu postoupit a jimi je obdařit. Při tom zároveň Jeho Královská Milost švédská utěšila město nadějí na další obdarování po svém příchodu a za své přítomnosti. A jak tato poslední, tak i první kapitulace byly provedeny a stvrzeny rukou a pečeti netoliko královským vyslancem Johannem Stalmanem a Jeho Knížecí Milostí, nýbrž — když k tomu přibyl královský dvorní maršálek a pro tuto magdeburskou věc zplnomocněnc Dietrich von Falkenberg — rovněž i jím.

Za trvání těchto jednání shromáždil markraběcí podplukovník Bock u Mansfeldu a Querfurtu dosti mnoho lidu, snad pár tisíc jízdních i pěších, s nimiž 8. října vytáhl před Halle, otevřel bránu, sto císařských pobil a tři sta zajal. Když se však zatím rozkřiklo, že císařský plukovník Marcus Corpes

jak jej vlastní posádka rozebrala až na zdivo a dřevo prodávala po městě.

táhne s mnoha Chorvaty, odebral se podplukovník Bock se svým pěším lidem a s kořistí odňatou Holckovým v Halle spěšně do kurfiřtského Saska na Merseburg, Schafstätt a Lauchstätt a jízdu poslal na Querfurt; nato císařští ihned vyrazili za nimi. Když však ti v Querfurtu zvěděli o takové síle, nezůstal tam nikdo, nýbrž všichni se vytratilí a své zajatce nechali běžet. Rovněž pěší lid se zcela rozprchl, podplukovník a jiní důstojníci spěchali k Naumburgu a velmi mnoho lidu jim bylo cestou pobito. Nato se císařští vrhli i na ostatní, markrabětem dosud obsazená místa a města, podrobili je své moci a markraběcí lid z nich rozprášili a rozptýlili; a ten se pak musil všechen obrátit a stáhnout ke klášteru Berge a do předměstí Magdeburku. Protože se pak vojákům pro nedostatek obilí nevydával komisárek a tím méně měsíční žold nebo mzda, a nedala se proto udržet dobrá kázeň, sužovali měšťany v předměstích neslušným hodováním a jinými násilnostmi tak, že lidem nezbylo téměř nic. A ačkoli usedlí na Novém trhu musili pod přísahou vydat na půjčku zlato a stříbro a co takového měli v úschově, a ačkoli se nadto hledal, vyzdvihl a zpeněžil ornát od dómského kostela i vše, kde se dalo tušit něco zakopaného, nechtělo to nikde stačit ani vydržet. Proto byl klášter Berge vojáky tam ležícími rozebrán až na zdivo, dřevo spáleno a zčásti roznášeno po městě na prodej. A přinesli-li venkované s velikým nebezpečím života přes císařské něco jídla a podobných věcí na zádech až k branám, vojáci od Berge jim všechno odňali — a tak pomáhali jaksi sami blokovat město.

Za takového stavu, a když po slibech a ujištěních, jež řečený švédský vyslanec činil, nic nenásledovalo, vzniklo u mnohých ve městě velké pobouření, strach a nedůvěra. K tomu přistoupilo, že z jiných míst došla zpráva, jak je král švédský ještě daleko a mnohé silné průchody že jsou dosud obsazeny císařskými; rovněž že kurfiřt saský a hanzovní města markraběti verbování nepovolují, ba dokonce prach a zbraně tam nakoupené zadržují. A proto, ačkoli byl od počátku té věci ten i onen, a také část kazatelů města, k ní dosti nakloněn a v kázáních připojoval mnohá slova tomuto dílu spojení prospěšná, počali se přece valně měnit a svalovat ten nezdar a nepřízeň osudu na vrchnost, poněvadž prý se podle příkladu krále Davida netázala Pána Boha našeho, ani místo něho jeho služebníků, duchovního stavu, a nepřibrala je k radě. Takže markraběti, švédskému vyslanci a jejich pomocníkům při takovém jednání nebylo zrovna dobře. Nicméně dobrými zprávami a tím, že Jeho Knížecí Milost nutila několikrát rozličné osoby ke své tabuli a obdarovávala je dobyt看kem a jiným, co bylo z klášterů a úřadů přivezeno, věc poněkud utišili a těmito vzpurným ucpali ústa.

Král švédský však, když o tomto stavu zvěděl, napsal nato radě velmi přátelsky a zvláště stran vyproštění a pomoci učinil nad míru dobré sliby; a aby zatím věc přišla do lepšího stavu, že chce Jeho Milost poslat městu zkušeného kavalíra, který bude městu v takovém válečném díle dobře vhod a opatří radu a pomoc tomu, čeho se nedostává atd.

V téže době napsal římský císař z Vídně dne 14./24. září roku 1630 radě³ toho obsahu: že Jeho Císařská Milost s podivením zvěděla, kterak rada, když se Kristián Vilém, markrabě braniborský, zprvu tajně vplížil a nakonec se veřejně prohlásil za správce arcibiskupství, mu k škodlivému provedení jeho zlovolného úmyslu poskytla útočiště a podporu; což je tím neomluvitelnější, že takové pletichy provozuje jen několik z jejího středu, kdežto rada dobře smýšlejících a rozumnějších je bouřícím davem zcela potlačena a odstrčena. Jeho Císařská Milost chce však tímto všechny napomenout a vážně jim přikázat, aby se řečeného markraběte dále neujímali, nýbrž aby ho jakožto nepřitele říše z města odstranili. Dostane-li se poslušného prohlášení a skutečné poslušnosti, chce Jeho Císařská Milost zůstat městu milostivě nakloněna.

Tento list obdržela rada z rukou pana správce, jehož důstojníci posla před branou zadrželi. A ačkoli v té době již rada nebyla pánem sama sebe, a odpověď se proto poněkud protáhla, odpověděli přece nakonec

³**Starý a nový kalendář.** Protestantské země se dosud držely juliánského počítání, katolické už gregoriánského; rozdíl činil deset dní. Guericke proto u důležitých dat uvádí obojí: „10./20. května“ znamená 10. května starého a 20. května nového stylu. Kde píše jen jedno datum, jde zpravidla o starý styl — a kde je to důležité, říká to výslovně („25. dubna starého kalendáře“).

nejvýše řečené Jeho Císařské Milosti nejponíženěji takto:

- 1) Že se pan správce znenadání a bez vědomí rady obrátil na Svobodu čili na Nový trh; a protože Jeho Knížecí Milost nebyla císařem žádným rozsudkem odsouzena, nýbrž zdržovala se dosud v městech Lübecku a Hamburku, a protože bylo pozorovat, že k tomu zavdali příčinu noví kanovníci, kteří s panem správcem začali jednat o jeho zájmech na arcibiskupství, ale protože tato jednání nedošla zdaru, věc ztroskotala. 2) Že se, jak se v takových případech stává, přidal i obecný dav a Jeho Knížecí Milosti bylo od města na doprovod propůjčeno něco pěšího lidu, ten byl však opět odvolán a měšťanům byly všechny výpady zakázány. 3) Že se Jeho Knížecí Milost v chvatném spěchu opatřila válečným lidem a ubytovala jej v předměstích a v klášteře Berge, a že proto není v moci města jej odstranit, nýbrž musí to, co bylo podniknuto, postavit k zodpovědnosti Jeho Knížecí Milosti. Při tom však 4) nemůže město obejít, aby si Jeho Císařské Milosti nejponíženěji nestěžovalo, kterak je již šestý rok tíženo všelijakými nesnesitelnými útrapami a soužením. Neboť ačkoli městu hned po nastoupení vlády Jeho Císařské Milosti nešlo o nic vyššího než setrvat v nejponíženější oddanosti k ní, a ačkoli své město a most jakožto přední přechod ve prospěch Jeho Císařské Milosti a jejího vojska opatřilo držením silného počtu válečného lidu, rovněž roku 1627 zásobovalo císařské vojsko před Havelberkem a dováželo mu potraviny celými loděmi, a nadto nade vše za zbořená předměstí sehnalo 133 000 tolarů, jež padly na vydržování císařského vojska atd.: přece bylo za všechnu takovou věrnou oddanost obec i měšťanstvo velmi tvrdě tištěno a sužováno, zcela proti ustanovením Svaté říše římské, ba proti rozličným rozkazům a ujištěním Jeho Císařské Milosti. Neboť 1) evangelické stavy vůbec snášely už několik let veliký útisk ve světském i náboženském míru. 2) Obě biskupství byla již šestý rok vysávána nesnesitelným vydíráním, čímž město přišlo o výživu i o své pohledávky. 3) Městu byl uzavřen obchod po vodě i po zemi a byl obložen takovými cly, že mu tím byla výživa zcela odňata. 4) Totéž platilo i o obilí v obou biskupstvích, neboť volný dovoz z nich byl už šestý rok odříznut; a k tomu konci byla obě předměstí obložena ubytováním, aby tam ležící vojáci mohli tím lépe obsadit cesty. 5) Někteří důstojníci se opovážili vydávat se za obchodníky s obilím a vlnou. 6) Ani měšťanům, ani kostelům a školám nebyly po celou válečnou dobu vydávány jejich pachtý, nýbrž byly jim pod záminkou kontribuce odnímány, takže při takových útiscích utrpělo město škodu několika tun zlata. 7) A při tom nezůstalo, nýbrž město bylo proti rozkazu, slibu a vůli Jeho Císařské Milosti roku 1629 od 12. března do 26. září co nejtvrději uzavřeno a bylo mu způsobeno mnoho příkoří, potupy a hanby; to vše lze obšírně, spolu s tím, jakou škodu město za blokády utrpělo, číst v přiložené kopii. 8) Že po zrušené blokádě bylo město znovu tíženo a sužováno uzavřením volného dovozu z arcibiskupství magdeburského a biskupství halberstadtského. A ačkoli se město pevně a nezvratně opíralo o rozličná nejmilostivější prohlášení Jeho Císařské Milosti, učiněná jak ke všem hanzovním městům, tak zvláště k městu Magdeburku, datovaná 11./21. července 1626, 20. října 1629 a 17./27. února 1630, a jistě se utěšovalo, že se proti jeho výsadám ani proti náboženskému a světskému míru nepodnikne nic na újmou: přece musilo v měsíci dubnu roku 1630 zvědět, kterak pan Johann Reinhard z Metternichu a Hans Ulrich Hemmerl na radě žádali, aby novým kanovníkům dala obsadit a zabrat domy duchovenstva na Novém trhu; a nadto dal pan Hemmerl 6. července 1630 v noci vyvěsit na dómský kostel mandát, v němž byli všichni kanovníci a klerici augšpurského vyznání zbaveni úřadu a bylo jim pod pokutou říšské klatby uloženo, aby do osmi dnů ustoupili od svých domů a dvorů, jakož i listin, register a podobného, a odevzdali je do rukou Martina Stricera, probošta u Panny Marie, atd. To vše lze obšírněji seznat z odpovědního listu, který město odeslalo římskému císaři dne 10. listopadu roku 1630 a jehož kopie je k nalezení v otevřeném tisku.

Když pak řečený kavalír Dietrich von Falkenberg, dvorní maršálek, plukovník a rytíř Jeho Královské

Milosti švédské, prošel v neznámém lodnickém šatě císařskou soldateskou a dostal se tak bezpečně do Magdeburku, ujal se ihned válečných věcí, zavedl mezi vojáky lepší kázeň a potom — když za ním došly královské pověřovací listy a zplnomocnění — předstoupil sám před radu a náležitě jí je odevzdal. Při tom podotkl, že, jak bude zároveň patrné i z královského listu, je jisté, že Jeho Milost se vši pílí pracuje k tomu, aby městu co nejdříve přispěla a vyprostila je; jakož mu to Jeho Milost netoliko vysoce dotvrzenými slovy potvrdila, nýbrž nakonec i řekla, že doufá, že městu přijde na pomoc a vyprostí je ještě dříve, než on, Falkenberg, dovnitř dorazí. Že se tak dosud nestalo, nemá se připisovat Jeho Královské Milosti, nýbrž spíše nepříhodnosti času; a zatím nechť nenechávají klesnout ruce ani nohy, zvláště když je s městem dosud takový stav, že Jeho Královská Milost nemá zapotřebí riskovat své vojsko a vrhat je v nebezpečí, což by zároveň postihlo i město samo. On, von Falkenberg, chce a nabízí se za svou osobu, pokud je lidsky možno, že mu bude na válečném díle a stavu věrně a pilně záležet a že nebude šetřit námahy ani práce, a že také nebude městu na překážku v jeho svobodách a právech, nýbrž spíše se u svého krále ukáže jejich podporovatelem atd.

Načež tedy von Falkenberg jménem krále švédského nastoupil velení a řízení nad soldateskou — jež byla ostatně z dobré části naverbována a poslána napřed již před jeho příchodem — a potom jakožto zplnomocněnec Jeho Královské Milosti švédské výše popsané kapitulace ratifikoval a rukou i pečeti stvrdil. Jeho Knížecí Milost si tu ponechala pro sebe toliko svou tělesnou setninu o 250 hlavách a všechn ostatní lid přenechala moci von Falkenberga. A protože ten dal verbování v kurfiřtství saském, braniborském i jinde tajně jedno po druhém pokračovat a lidu se — ačkoli byl občas nějaký oddíl císařskými zachycen — víc a více sbíhalo, požádal radu a obec, zda by měšťanstvo přibíhající vojáky nepřijalo do svých domů a neopatřilo jim prostý servis; vydržování čili žold že opatří sám, a jakmile bude pohromadě dostatek lidu, že s ním vytáhne na venkov a znovu obsadí ten či onen průchod.

Avšak ačkoli k tomu jedna strana velmi radila, většina měšťanů k tomu svolit nechtěla ani té věci nedůvěřovala, zvláště když proti císařským nebylo možno bez čtyř až pěti tisíc mužů ničeho pořídit a příklady toho, jak to chodí v předměstích, byly na očích. Proto měšťanstvo k tím lepšímu zajištění a obsazení městských valů přijalo ke svým dvěma setninám, jež i tak mělo, jediné Falkenbergův pluk pod podplukovníkem Trostem, jenž byl asi osm set mužů silný a byl to nejlepší lid, a dávalo na každého pěšáka týdně 21 grošů nebo volný stůl; napřed se však musili, podle uzavřené kapitulace, jak důstojníci, tak prostí vojáci zavázat radě přísahou a povinností. Co se týče důstojníků a jejich vydržování, poskytoval je maršálek Falkenberg, jenž si mohl na směnky opatřit peníze od kupců ve městě.

Potom Jeho Královská Milost město a radu, jak písemně, tak skrze vlastní vyslance města, stran vyproštění často a draze ujišťovala, a zvláště že chce zatím císařský lid zdržovat tak, aby se od něho město nemuselo obávat žádného nebezpečí. Proto také dal von Falkenberg k lepšímu pokračování toho válečného díla opevnit Neustadt velkými kůly a vyhozenými příkopy čili retransementy, a nadto vystavět silnou šanci v Presteru a redutu na Mühlbergu — jež ležela na severovýchod na dostřel mušketou od celní šance a kterou nazval „Vzdor-císař“⁴. A protože, jak už výše řečeno, posílali von Falkenbergovi jeho verbíři den co den víc a více lidu, jehož však bylo v předměstích příliš, vyslal plukovníka Johanna Schneideweina s osmi nebo devíti sty jízdními i pěšími na Neuwaldensleben, aby se toho místa zmocnil. Ti je brzy dobyli a těch několik císařských vojáků, kteří tam leželi, zčásti pobili, zčásti zajali. Protože však císařští brzy zase před ně vytáhli a to místo ostřelovali, začal řečený

⁴ „Vzdor-císař“ (Trotz-Kaiser) — reduta, kterou dal Falkenberg vystavět na Mühlbergu. Jméno nebylo jen Guerickovou vzpomínkou: na dobovém letáku Daniela Manassera z roku 1631 (viz obrazová příloha ke kapitole VII) je tato šance popsána nápisem *Trutz Kayser*, vedle druhé s nápisem *Succurs*, „Pomoc“. Obě jsou na rytině vyobrazeny ve chvíli, kdy je nepřítel dobývá.

plukovník brzy vyjednávat a vzdal se za bídny akord — takže důstojníci a vojáci, poté co dva dny s velikou trýzní seděli zavřeni v kostelích, musili přísahat, že nikdy v životě nebudou sloužit proti císaři, a zanechat tam zbraně i ostatní. Plukovníka samého pak, jenž vyjel ven k hraběti z Pappenheimu uzavřít akord⁵, odvezli v jeho kočáře s sebou jako zajatce. Nato byl von Falkenbergem v Magdeburku třikrát veřejným bubnováním pod ztrátou cti a poctivosti předvolán, a protože se nedostavil, tím méně se písemně či ústně zodpovídal, byly jeho statky zabaveny a staženy. Později se však, když byl Falkenberg mrtev, u krále švédského opět usmířil a za takové své služby si vyprosil a získal velké zemské statky jako odměnu, jak je patrné z donační listiny.

V týdnu před adventem byla v Magdeburku neslýchaně velká vichřice, jež strhla dvě z nejvyšších a nejlepších kostelních věží — jednu u svatého Jana, krytou olovem, a jednu u svaté Kateřiny —, a rovněž věže na kostele svaté Anny a v Sudenburgu. Stržena byla i kamenná chodba, kudy biskupové chodívali z biskupského dvora do dómu; nemluvě o tom, jakou velikou škodu nadělal vítr na venkově na kostelích, domech a stodolách.

Dne 29. prosince odeslal generál Tilly⁶ list panu správci, v němž mu oznámil svěřené velení, jež převzal na místě Valdštejnově, napomenul ho k dohodě a zároveň výhrůžně varoval, že v opačném případě bude třeba sáhnout po jiných prostředcích, jak jeho i město přivést k poslušnosti; což pan správce zodpověděl, jak lze číst v jeho tištěném listě. Rovněž Tilly psal téhož data i radě magdeburské.

Kolem té doby byl císařský podplukovník Chiesa náhodou zastižen markraběcími a pobit; našlo se u něho mnoho listů, z nichž bylo možno seznat i některé úklady, strojené proti městu.

Ke konci zimy dal maršálek Falkenberg nad již řečené šance zřídit a vyházet ještě více nových děl, šancí a redut⁷, totiž: 1) šanci na špici v Rotehornu, 2) jednu v Rehbergu, 3) jednu v Kreuzhorstu, 4) u Bukau tři reduty, 5) velký korunní val mezi Heydeckem a Oldřichovou branou, 6) klešťovou hradbu před hřbitovem u Magdeburku a 7) jednu před Steingrube — ačkoli na té poslední měšťanstvo pro hrozící nebezpečí od císařských nepracovalo. Mínil tím netoliko udržet otevřený přechod a labský tok, jak se také nějaký čas, aby vojáci mohli ještě leccos svézt, dařilo, nýbrž i lépe ubytovat válečný lid svého krále, až přijde na pomoc, a rozdělit jej do velkých klešťových hradeb. A ačkoli četné a daleko odlehlé šance někteří zrazovali — z toho důvodu, že by mohly padnout protivníkovi do rukou, se ztrátou lidu i prachu, doutníků a děl, jež jim město vydalo —, přece si to jiní dali líbit, poněvadž panu Falkenbergovi jakožto zkušenému vojákovi více důvěřovali a poněvadž král švédský, podle toho, co psal, císařské jistě zdrží. Jakož také šanci v Rotehornu, rovněž tři reduty u Bukau a jiná díla před Oldřichovou a Schrottdorfskou branou vyházeli měšťané a obyvatelé města atd.

⁵ **Gottfried Jindřich, hrabě z Pappenheimu** (1594–1632), polní maršál Katolické ligy a velitel jízdy. V letech 1630–1631 velel sboru, jenž svíral Magdeburk od severu, od Neustadtu; jeho vojsko vniklo 20. května do města jako první. Smrtelně raněn 16. listopadu 1632 u Lützenu, zemřel následujícího dne v Lipsku.

⁶ **Jan Tserclaes, hrabě z Tilly** (1559–1632), vrchní velitel vojska Katolické ligy, po Valdštejnově sesazení v roce 1630 i vojska císařského. Vítěz od Bílé hory, Wimpfenu, Stadtholnu a Lutteru. Magdeburk dobyl 20. května 1631; 17. září téhož roku byl poražen Gustavem Adolfem u Breitenfeldu a 30. dubna 1632 zemřel v Ingolstadtu na zranění utržené u Rainu na Lechu.

⁷ **Opevnění Magdeburku.** Guerickův popis předpokládá znalost novověké pevnostní soustavy: **bašta** (bollwerk) je pětiboký výstupek valu, jehož dvě přední strany tvoří **líc** a boční **ramena**; mezi dvěma baštami leží **kurtina**. Před hlavním valem bývá **nízký val** (fausse braye), nižší ochoz v příkopu; vnější hranu příkopu tvoří **kontreskarp** a úzký pruh mezi valem a příkopem **berma**. Samostatná vnější díla jsou **ravelin** (trojúhelník před kurtinou), **půlměsíc**, **reduta**, **korunní** a **klešťová hradba**. Obléhatel se k nim propracovává **přibližovacími zákopy** a **sapami**, přes příkop si staví krytou **galerii** nebo navezený **nájezd**.

IV. Tilly před městem

Magdeburk roku 1631. Kolorovaná rytina z Theatrum Europaeum (Frankfurt nad Mohanem 1659). Kartuše nahoře popisuje pětadvacet staveb; pod číslem 25 je Zollschanze, celní šance, o níž se svádí boj v této kapitole. Město na obraze ještě stojí, hoří jen předměstí. Volné dílo (digitalizace přes Wikimedia Commons).

Poté co byl generál Tilly císařem a katolickou Ligou ustanoven generálním poručíkem na místě Valdštejnově a všechna naděje katolíků byla upřena k němu, že brzy zmaří vítězství, jichž Švédové dosáhli, dal císařskému lidu, jenž dosud ležel v Jülichsku, v knížectví východofríském a v arcibiskupství brémském, rovněž ve Švábsku, ve Frankách atd., vytáhnout a táhnout do kraje dolnosaského. V lednu roku 1631 dorazil do Frankfurtu nad Odrou, a když tam učinil další opatření a zvěděl, že se král švédský obrátil s vojskem do Meklenburska, vyrazil odtud 5. února k Alt-Brandenburgu a Ruppínu, kde se víc a více sílil, a dobyl Neubrandenburg v Meklenbursku, kde ležel plukovník Knyphausen¹ s 2000 muži švédského lidu, i jiná místa. Král švédský však tehdy zůstal ležet ve svém polním táboře mezi Treptowem a Demminem, aby zabránil Tillymu v dalším vpádu do země; a když mu bylo zvěstováno dobytí Neubrandenburgu, vyrazil se šestnácti setninami jízdy a jedním pěším plukem na Anklam. Když tedy Tilly viděl, že krále k polní bitvě přimět nemůže a že Švédové odvezli všechno obilí z Meklenburska a z Marky, obrátil se zpět na Ruppín, Fehrbellín a Alt-Brandenburg a odtud na Havelberk s úmyslem napadnout a oblehnout město Magdeburk mocí. Zatím však král, když mu přibýlo více lidu, vyrazil před Frankfurt nad Odrou², kde Tilly zanechal 7000 mužů jízdních i pěších jako posádku. To místo vzal 3. dubna ztečí, 800 jich zajal — mezi nimi byli plukovníci Sparr, Waldau, Meves, Buttler a hrabě Sebaudi — a 2000 mužů zůstalo mrtvých, mezi nimi plukovníci Heykun, Hardeck a Herberstein a mnoho jiných důstojníků. Císařští tam musili zanechat i všechno dělostřelectvo, 900 centnýřů prachu, 700 centnýřů doutníků, 1200 centnýřů olova a 24 praporů, takže císař po celou dobu své války neztratil najednou tolik. Město Frankfurt bylo nato několik hodin Švédové

¹Knyphausen — Dodo von Knyphausen (1583–1636), švédský generál; při pádu Neubrandenburgu v březnu 1631 upadl do zajetí.

²Frankfurt nad Odrou dobyl Gustav Adolf ztečí 3. dubna 1631 (nového stylu 13. dubna). Ztráty, které Guericke vypočítává, odpovídají dobovým zprávám; pro Tillyho to znamenalo volbu mezi záchranou Frankfurtu a dobytím Magdeburku — a on zvolil Magdeburk.

rabováno a v tom nepořádku shořelo šestnáct domů.

Když se však zatím, a po tak dlouho pokračujících slibech, obecné měšťanstvo v Magdeburku unavilo kontribucemi, neustálým strážením, kopáním šancí a podobným, a část z nich začala být ohledně vyproštění podezřívavá a pochybovačná, přiměli von Falkenberg, Jeho Knížecí Milost a vyslanec Stalmann, za přibrání rady, důvěryhodného muže — advokáta jménem Hermannus Cummius — slibem značné sumy peněz k tomu, že se odváží a nechá se vyslat a odpravit ke králi švédskému, kdekoli by byl k zastížení. To se také zdařilo, neboť prošel oběma směry, tam i zpět, bezpečně skrze císařský lid; a po návratu domů podal na svou čest a víru radě, výboru i každému, kdo se ho ptal, tuto zprávu: že totiž Jeho Milost při svém královském slově a důstojnosti mnohokrát k němu promluvila a prohlásila, že město jistě po královsku vyprostí a nezůstane déle, než je pravý čas; a když on, Cummius, dále uvedl tíseň, nouzi a nebezpečí města a naléhavě žádal o nejrychlejší urychlení pomoci, že se Jeho Milost nejmilostivěji vyjádřila, že ji poskytne nejpozději koncem dubna neomylně atd. Zda však Cummius panu správci, von Falkenbergovi a Stalmannovi oznámil více nebo něco jiného, ponechávám stranou. Jen po dobytí města se přede mnou a před jinými ještě zmínil, že když Jeho Královské Milosti vylíčil, kterak si měšťanstvo o královské pomoci a příchodu představovalo něco docela jiného a jak dlouho již v pomoc doufá, dostal odpověď: „Inu, o tom jsme nevěděli, že Jeho Láska pan správce vyrazí tak brzy atd.“ Cummiovi bylo tehdy při jeho odpravení od krále darováno a věnováno 200 dukátů — jakož i jinak každému poslu, který z města přišel k Jeho Milosti s listem, od 50 do 100 dukátů. Pan správce a von Falkenberg mu za tu cestu také slíbili značnou odměnu, za kterou si potom, když bylo město Švédy z rukou císařských opět dobyto, vyprosil a od generála Banéra obdržel několik tisíc tolarů v mědi z obecního majetku, jenž po vyhořelém městě zbyl.

Abychom se však vrátili k magdeburskému obléhání a k tomu, jak to s ním šlo dále: generál Tilly, když zvěděl o tažení krále švédského na Frankfurt nad Odrou a učinil u obléhání před Magdeburkem taková opatření, aby se jeho lidé od Magdeburských nemuseli obávat nebezpečí, vytáhl s dobrým počtem válečného lidu Frankfurtu na pomoc. Když však dorazil k Alt-Brandenburgu a dostal zprávu, že město Frankfurt je již dobyto a že jde dále o Landsberk, obrátil se Tilly ihned zpět k Magdeburku v tom mínění, že vážným pokračováním toho obléhání odvede a zdrží krále od dalšího vpádu do Slezska a jiných dědičných zemí Jeho Císařské Milosti. Vyrazil proto vší mocí před výše řečené šance rehberskou, kreuzhorstskou a presterskou a dobyl a obsadil je dílem mocí, dílem akordem, s nemalou ztrátou lidu, prachu, dělostřelectva a proviantu, jenž v nich ležel. Nato se obrátil na věž v Cracau — jež byla jinak dobře zřízena k obraně a dala se dobýt jedině oknem, do něhož se musilo lézt po žebříku — a hrál na ni vážně několika kusy a nesčetnými mušketovými ranami od časného rána až do poledne, takže konečně patnáct Falkenbergových vojáků, kteří na ní leželi, nevidouce žádné pomoci, zavolalo císařské k sobě nahoru, aby s nimi vyjednávali; ti však, jakmile se dostali na věž, všechny je zavraždili a postříleli. Na to se musilo z celní šance a z města dívat a nechat to tak být. Následující noci napadl hrabě z Mansfeldu na druhé straně Labe³ tři reduty zřízené u Bukau, z nichž každá byla obsazena šedesáti muži; a protože posádka nebyla dostatečně opatřena prachem a olovem a proti takové veliké síle i tak obstát nemohla, byly rovněž vzaty ztečí, všechno pobito a těla zčásti plula dolů po Labi.

Švédský dvorní maršálek Dietrich von Falkenberg však, pozoruje, že řečené daleko odlehlé šance a reduty nelze proti příchodu tak mocného nepřítele doplňovat a vyprošťovat bez ztráty ostatního lidu, dal svými vojáky k lepší obraně labských mostů a přechodu vystavět rozličná jiná vnější díla, totiž: 1) půlměsíc na konci cracauského ostrova, aby zabránil mušketovým ranám, jež odtamtud mohly dopadat na dlouhý most, 2) redutu napříč přes dlážděnou cestu na cracauské hrázi právě naproti tomuto půlměsíci, 3) malou šanečku na konci celního ostrova pod celní šancí. Konečně dal von Falkenberg

³**Wolf z Mansfeldu** — Wolfgang III., hrabě z Mansfeldu (1575–1638), císařský generál; u Magdeburku velel sboru, jenž obléhal město od jihu, od Sudenburgu.

podplukovníkem a inženýrem Trostem vytyčit kolem celní šance nové pravidelné opevnění o třech celých a dvou polovičních baštách a požádal radu, aby stavbu toho díla vzalo na sebe měšťanstvo a provedlo ji; k čemuž byl také učiněn slušný začátek. Když však mezitím císařští dobyli i cracauskou věž a hned 6. dubna začali z baterie o pěti polokartounech z Cracau střílet do města a na celní šanci, bylo tím dělnictvo při díle před celní šancí zdrženo, a byla proto zřízena jen hrubá předprseň s malým příkopem. Proto — poněvadž takové dílo mohlo být snadno napadeno ze všech stran zároveň — musili lid z celní šance a z jiných stanovišť odebrat a tím silněji jej uložit sem. Generál Tilly však, jenž dával před Magdeburk den co den přicházet víc a více vojska — neboť císař tehdy zároveň uzavřel mír s králem francouzským —, se mnohými přibližovacími a běžnými zákopy netoliko přiblížil k celní šanci, nýbrž ze dvou blíže postavených baterií i prudce ostřeloval a prostřeloval celní šanci a domy ve městě. Nato byly ještě dvě baterie vyházeny výše a po obou stranách labského toku, jedna u Bukau a druhá na cracauském ostrově, každá o šesti polodělech na nich postavených; tím bylo možno Rotehorn z obou stran napříč bočně ostřelovat a pokrývat. A když dal hrabě Tilly ráno ve dvě hodiny přepravit pod ochranou a krytem takových děl dost lidu na dvou velkých pramicích — jež byly přivezeny na nápravě až k Bukau, protože na špici Rotehornu bylo Labe uzavřeno velkými stromy —, byla i šance ležící na špici v Rotehornu spolu s lidem a dělostřelectvem v ní odříznuta, a tak padla do jeho moci. A ačkoli pan Falkenberg rád chtěl císařské od přechodu opět odehnat, neshledáno to přece proveditelným pro zmaření množství lidu, jenž by musil napřed vydržet sílu hrubých kusů, postavených na obou stranách. Měšťanští dělostřelci z rondelu a bašty u Sudenburgu si sice dali velmi záležet, aby tohoto nepřítele, ležícího v Rotehornu za vrbami a již v zákopech, vyhnali dělostřelbou, v tom mínění, že prachu je ve městě dost a není třeba šetřit; a protože to pan správce rád viděl a dával k tomu skrze své důstojníky rozličně pobízet, bylo to, když ten či onen chtěl takovou střelbu — při níž často ani dvacátá či třicátá rána netrefila jediného muže — zrazovat nebo zakazovat, vykládáno a přijímáno tak, jako by mu bylo líto nebo proti mysli, že se císařským děje škoda.

Generál Tilly zatím znamenitě mnoha běžnými zákopy postupoval a pokračoval netoliko k novému dílu kolem celní šance a ke Vzдор-císaři a k redutě u cracauské věže, nýbrž i k půlměsíci na cracauském ostrově a k novým redutám na Marši, takže v jedné noci musili Vzдор-císaře, redutu u cracauské věže i půlměsíc na ostrově vyklidit a opustit.

Konečně, když se císařští dostali až do příkopu nového díla před celní šancí a nebylo je tedy možno déle udržet, a von Falkenberg naproti tomu pozoroval, že kdyby bylo toto dílo opuštěno, poskytl by protivníkovi pohodlnou předprseň a velkou výhodu k dobytí hlavních šancí před celnicí, uznal za radné postoupit netoliko nově vyházené dílo, nýbrž zároveň i celní šanci — poněvadž se totéž stalo i při obléhání roku 1550 — a lid přeložit či rozdělit na jiná stanoviště k lepšímu zajištění města. To tedy Falkenberg radě přednesl a navrhl — byla kvůli tomu a pro jiné vysoce znepokojivé nebezpečí svolána v noci v jedenáct hodin — a také k tomu obdržel a získal souhlas rady, jež to ponechala na jeho uvážení, ačkoli několik málo osob mínilo celní šanci ještě podržet. Když tedy lid odvedli, zdvihací most před celnicí za sebou vytáhli a jeden pilíř dlouhého mostu strhli, bylo při tomto ústupu zapomenuto na klapku čili na malý zdvihací můstek, jenž vedl vedle celnice; a protože císařští v patách následovali, vypálili ještě téže noci jeden pilíř mostu, aby město tím více zbavili švédské pomoci. Generál Tilly ovšem zřejmě nemínil, že bude tato hlavní čili celní šance tak brzy opuštěna, poněvadž ještě téhož dne předtím, s vyplýtváním množství prachu a olova, znamenitě střílel průlom polokartouny, jež byly občas nabity trhavými koulemi. Protože však byl val většinou z hlíny či jílovité země, nadělaly koule a granáty málo škody, jen že těm uvnitř občas padaly na hlavu tvrdé hroudy. Kdyby tedy ono nové dílo, naposledy kolem započaté, nebylo zavdalo příčinu postoupit protivníkovi tuto šanci — jež byla palisádami a útočnými kůly i poněkud bažinatým příkopem slušně zajištěna —, bylo by ho to bez vší pochyby stálo ještě mnoho času a nákladů.

Za takového stavu věcí, a když lidé zpozorovali tu velikou moc a zle vyhlížející dílo, počali mnozí opět poněkud váhat a směřovat k tomu, zda by nebylo možno pohnout prostřednicí nebo Jejich Kurfiřtské Jasnosti saskou a braniborskou a ctihodná hanzovní města a dosáhnout tak u císaře příměří a konečného zrušení obležení. Protože však bylo znovu rozšířeno mnoho dobrých zpráv, zvláště že kapitán Sparenberg, vyslaný králem švédským, prý poslal chlapa přes Labe a vzkázal von Falkenbergovi, že král je s vojskem již v Marce na cestě k Magdeburku, a nechal mu to předem oznámit a při své duši prosit, aby se město Magdeburk zmužile drželo, že je brzy po královsku vyproští atd.: toto a podobné zase poněkud uchlácholilo myslí obecného měšťanstva a naproti tomu potlačilo a uhasilo mínění těch, kdo se chtěli opírat o odklad a zprostředkování řečených kurfiřtů a měst. A dosáhlo to tím větší síly, že zároveň většina kazatelů v kostelích své obce pilně napomínala, aby se takových myšlenek a řečí, že se má začít opět jednat s papeženci čili nepřáteli evangelia a vejít s nimi ve spojení, zřekly a od nich upustily; poněvadž prý takoví lidé nemohou mít naději ani důvěru v Boha, jenž své slovo jistě zachová a městu v tak spravedlivé věci přispěje, nýbrž chtějí raději sloužit ďáblu a strčit svou vlast modlářskému papežství do chřtánu.

Generál Tilly však, jakmile získal tuto výhodu s celní šancí a s ostatními díly těch míst, dal u Westerhausenu⁴ postavit lodní most přes Labe, obrátil se s největší mocí na druhou stranu města a počal přibližovat zákopy i proti Sudenburgu, ježž dal markrabě poněkud opevnit zákopy. Když však von Falkenberg zpozoroval takovou velikou sílu a moc a že proti ní bude nemožné udržet tak špatně zajištěné místo, dostavil se sám za sebe a zároveň jménem markraběte na radnici s oznámením a zprávou, že při takovém stavu věcí musí být měšťané a vojáci odtamtud přijati do města s tím, co si s sebou mohou přinést, a ostatní dosud nezbořené domy Sudenburgu musí být zapáleny a vydány plameni, aby z nich měl nepřítel tím menší výhodu. Rada sice pilně prosila, aby se tomu, bude-li to možné, upustilo, musila však nakonec při takovém nebezpečí a krajnosti věc ponechat jemu, von Falkenbergovi, a nechat ho v tom vládnout podle jeho uvážení. Nato bylo den předtím všechno zařízení a podobné věci odvečeno do Starého Města a 21. dubna k večeru bylo toto předměstí Sudenburk Magdeburský — kde byl pěkný kostel a kde se nenašel jediný dům krytý slámou — spolu s přilehlým městečkem svatého Michala zapáleno a obráceno v popel. Co pak bylo chudých a nemocných lidí, kteří tak rychle nevěděli o přístřeší, musili se se svou chudobou a ubohými lůžky utábořit v křížové chodbě u kostela svatého Mikuláše a tam vyčkávat, co jim snad dají zbožní lidé. Dne 22. dubna vyrazil oddíl Falkenbergových z Neustadtu na výpad a zajal ligistického generálního pobočníka a s ním jiné osoby; ten vypověděl, že hrabě Pappenheim chtěl druhé předměstí, Neustadt Magdeburský, napadnout ještě téhož dne, kdyby nebylo nedostatku prachu a olova, jež dosud nedošly. Nato von Falkenberg pokračoval a dal toto právě jmenované předměstí 23. dubna rovněž vypálit a obrátit v popel — ovšem s útechou, že při příchodu krále švédského zprostředkuje zaplacení těchto i jiných domů —, ačkoli chudobinec zvaný Schwiesau spolu s několika málo jinými domy přece zůstal stát. Válečný lid v něm ležící, jakož i ten, který byl ze Sudenburgu přijat do Starého Města, dohromady 1100 mužů, vydržovali někteří zámožní z rady na úvěr von Falkenberga a proti pozdější úhradě tak, že sehnali několik set tolarů a dali každému prostému vojáku řádně vyplácet týdně 20 dobrých grošů; z toho se mohli velmi dobře živit, poněvadž ve městě bylo dosud všeho dost k dostání za peníze. A protože musili denně ležet na valech nebo v pohotovosti, nebylo třeba dávat jim ubytovací peníze. Měšťané však ve čtvrtích nad to vojákům skládali slaninu, klobásy, pivo a podobné věci a nosili jim je na valy. Jejich důstojníky vydržoval von Falkenberg, jenž si mohl u kupců na svůj úvěr opatřit obilí, pivo, sukno a hedvábné zboží. Jedině jízdu, jíž bylo ještě na 250 mužů, nechtěl zprvu nikdo přijmout — ze strachu, že by si i ve Starém Městě počínala s lidmi v kvartýrech tak jako v Neustadtu —, takže musila jednu noc a dva dny stát na ulici, až jí konečně rada opatřila kvartýry a von Falkenberg dal rozkaz, že mají, bude-li třeba, se

⁴Nynější jméno této vsi je Westerhüsen. **Pozn. vydavatele (1860).**

svými ručnicemi a pistolemi jít na val a bojovat zrovna tak jako ostatní měšťané a vojáci.

Následujícího dne, 24. dubna, přišli von Falkenberg a jiní vysocí důstojníci na radnici a za přibrání několika z rady rozdělili obsazení stanovišť tak, že dvanáct čtvrtí měšťanstva vzalo na sebe obsazení valu kolem dokola města, a rybářská čtvrť spolu s dalšími dvěma čtvrtěmi rybářské nábřeží a celou vodní stranu až do přívozní zahrady; zbývající tři čtvrti byly ponechány ve městě na trhu v záloze. Generálmajor Amsteroth vedl a spravoval velení nad oběma půlměsíci před Oldřichovou a Schrottdorfskou branou, rovněž nad klešťovou hradbou před Kröckenskou branou, kde ležela městská setnina pod kapitánem majorem Lucasem Huttenheimem, a nad novou baštou u Neustadtu, na níž a v obou řečených půlměsících ležel vlastní lid Falkenbergův. Podplukovníku Trostovi byl přidělen korunní val na Marši, retransment na ostrově před Graalsovým mostem a půlměsíc před krátkým labským mostem. Pan správce vzal se svou tělesnou setninou a plukem podplukovníka Bönniése, čtyři sta mužů silným, do obrany a péče novou baštu a ravelin u Sudenburgu. Druhému městskému kapitánovi N. Schnellovi bylo uloženo hlídat se svou setninou obrannou zeď a klenby kolem Heydecku a pod ním; jízď pak bylo přikázáno zůstat v záloze pro von Falkenberga. Tím tedy bylo obsazení kolem dokola rozděleno a každé místo náležitě opatřeno. Měšťanstvo bylo odhadováno, počítaje v to i vdovy, na 2000 osob a dospělých synů, čeledínů a řemeslnických tovaryšů na 3000.

Kolem té doby došlo mimo jiné i k silnému výpadu proti císařským čili ligistickým, kteří leželi v zákopech na Marši, kde jinak stávala střelecká tyč; k tomu byl použit lid podplukovníka Trosta a jedna městská setnina. Ti vyrazili Tillyovy z tamních přibližovacích zákopů a zničili jim dvě setniny, takže kdyby právě v tu chvíli nebyla přišla nepřátelská stráž, jež měla střídat, byli by ligističtí z Marše zcela zahnáni. Na straně města bylo jen patnáct raněných a pět zabitých, kdežto na druhé straně bylo pobito přes sto mužů. Poté co Tilly dobyl obě řečená předměstí před Magdeburkem, přiblížil se brzy s velmi velkou mocí a neúnavným množstvím přibližovacích prací, k nimž používal dílem vojáky, dílem sedláky z venkova, k hlavnímu čili Starému Městu, a to takto: hraběti Wolfovi z Mansfeldu přidělil stanoviště u Sudenburgu, totiž od Labe až k Heydecku a kolem něho; hrabě z Pappenheimu dostal pod dozor místo u Neustadtu, od Labe až ke Kröckenské bráně a kolem ní. Marš a celá strana za Labem byly přikázány ligistickému vojsku; západní čili polní strana města, mezi Heydeckem a Kröckenskou branou, byla opatřena a zajištěna silnou jízdou, jež držela celými pluky za všemi pahorky a v úvozech. Tito právě jmenovaní generálové dali, jakmile se se svými zákopy poněkud přiblížili, zříditi rozličné baterie a osadit je mnoha hrubými kusy čili polokanóny proti městu. 1) Hrabě z Mansfeldu baterii o pěti polokartounech blízko u sudenburské městské zdi v zahradě naproti Heydecku, z níž zpočátku začal střílet průlom do bašty zvané Heydeck; ale protože to málo pořídilo, ostřelovali odtamtud val po délce, totiž od Heydecku až ke Schrottdorfské bráně, a protože koule byly jaksi jen přehazovány přes baštu, často tím utrpěla škodu stráž ležící na valu, neboť koule lidem urážely nohy, tělo, zadek a podobně, a dostaly se i do světnice strážnice a byly tam strážci velmi škodlivé. 2) Z baterie za Sudenburgem prudce stříleli na dómskou věž, a to proto, že podplukovník Boy z těch věží střílel dlouhými drážkovanými ručnicemi do císařských zákopů a často jim prý tím nadělal škody; ačkoli ta nikdy nebyla tak velká jako to, že tím byla zničena a zle poškozena tato nádherná stavba, a zvláště jedna věž. 3) Tento hrabě z Mansfeldu dal vyházet ještě jednu baterii, poněkud blíže k Oldřichově bráně, na tamním poli, a ostřeloval jí zde val a věže na městské zdi. 4) Hrabě z Pappenheimu se na svém místě u Neustadtu rovněž nemálo přičinil o stavbu baterie blízko městského příkopu naproti Vysoké bráně. 5 a 6) Týž dal vystavět ještě dvě baterie, jednu blízko Labe, kde je nyní kontreskarpá položena ve tvaru půlměsíce, druhou proti ní na druhém břehu Labe, a jimi byl ostřelován a sražen rondel a jeho obranná zeď; na těchto třech bateriích měl Pappenheim celkem sedmnáct polokartounů. Konečně 7) z baterií před celnicí ponechali už jen jednu a z ní stříleli hned na nové dílo na Marši, hned do města a mezi lodní mlýny.

Proti tomu se ani na straně města nedrželo ticho, jak mušketami, tak hrubým dělostřelectvem, a zvláště v noci se bez ustání páliło na přibližovací zákopy protivníkovy. A když Pappenheim z řečené páté baterie, jež byla za neustadtskou městskou zdí, velmi poškodil střelny na rondelu a dělostřelectvo na něm stojící, namířili z vedle ležící nové bašty dva polokartouny na jisté místo této řečené městské zdi tak, že po výstřelu těch dvou kusů koule prorazily velký kus zdi a kamení tam konstáblům a lidem zle potloukalo ruce a nohy i lafety děl a zčásti bylo vymršťeno až do Labe; takže z této baterie potom nepadla už ani jediná rána.

Tehdy však oba ochranní páni ustanovení z rady⁵ odhalili vládnoucímu purkmistrovi, že v té době vydávali téměř každý den osmnáct až dvacet beček prachu, z nichž každá vážila centnýř. Nyní že je však na skladě už jen pět beček, a ačkoli se ze ledku, jehož je ještě zásoba 250 centnýřů, denně vyrábějí dva centnýře, nechce to nikterak stačit. Rovněž doutnáky⁶ že tak ubývají, že se v tom musí zavést zcela jiný řád a šetrnost. Mně, autorovi⁷, bylo purkmistrem, jenž v radě vedl slovo, uloženo, abych to vše takto von Falkenbergovi oznámil. Ten se nad tím velmi zděsil a řekl, že to dávno tušil, poněvadž si téměř nikdo nedal domluvit a nechtěl upustit od nevčasné střelby hrubým dělostřelectvem.

Ačkoli před dobou těch nesnází mělo město v zásobě asi 600 centnýřů prachu a 500 centnýřů ledku, bylo přece za blokády roku 1629 asi 200 centnýřů z toho vystřeleno, poněvadž tehdy bylo velmi obvyklé střílet z děl po houfku pěti nebo šesti jezdců, i když stáli na tři tisíce a více kroků od města. Sto centnýřů dostali Jeho Knížecí Milost a von Falkenberg na obsazení okolních měst, šancí a redut; mezi měšťany a vojáky ve městě bylo také během léta a zimy vydáno a spotřebováno přes dvě stě centnýřů. Takže v době, kdy došlo k tvrdému obléhání, nebylo z prachu, jež zatím zase vyrobili, v zásobě více než 150 centnýřů; a i ten byl během několika málo dnů až na řečených pět beček vystřelen.

Aby však prach zcela nechyběl, dal von Falkenberg tlouci ledek v moždířích, jež k tomu zapůjčili lékárníci,⁸ a vyrábět tak s pomocí radního prachového dvora⁹ denně pět centnýřů prachu; naproti tomu dal zastavit střelbu z děl. Proto také císařští mohli své baterie na místě tím pohodlněji dokončit a městu tím více uškodit.

⁵Andreas Grote a Otto von Guericke. Ochranní páni měli dozor nad opevněním, zbrojnicí a válečnými zásobami, jakož i nad stavbami ve městě. Nad oběma labskými mosty — krátkým (nynějším Proudovým) a Graalsovým (nynějším Dlouhým) — i nad ostatními mosty branskými a klusovými měli dozor dva páni přívozní. **Pozn. vydavatele (1860).**

⁶Tehdy obvyklé ruční zbraně se odpalovaly doutnákem. Ručnice se zámky, u nichž se prach zapaluje odklopením pánvičky při stisknutí kohoutu, tehdy ještě v užívání nebyly. **Pozn. vydavatele (1860).**

⁷**Autor o sobě.** Guericke mluví o sobě ve třetí osobě jako o „autorovi“. Zde poprvé — jako jeden ze dvou ochranných pánů, kteří měli na starosti zbrojnici a prach, dostává od purkmistra úkol oznámit Falkenbergovi, že prach dochází. Své plné jméno uvádí v kapitole VII mezi zachráněnými v domě Johanna Alemanna.

⁸Ve městě byla tehdy jediná lékárna, takzvaná radní lékárna na Starém trhu. „Lékárníci“ je každopádně písafská chyba; má stát „lékárna“. **Pozn. vydavatele (1860).**

⁹Městský prachový dvůr ležel blízko Labe na Werftu, tehdy ještě nezastavěném místě. **Pozn. vydavatele (1860).**

V. Poslední výzvy ke kapitulaci

Nato poslal generál Tilly dne 24. dubna/4. května trubače z Westerhausenu, kde bylo tehdy hlavní ležení, se třemi listy — jedním panu správci, druhým von Falkenbergovi, třetím radě a veškeré obci do města. List radě byl krátce toho obsahu: že Magdeburští již shledali, více než je jim milo, do jaké značné škody se se svými dostali pro dosavadní, vůči římskému císaři neomluvitelnou zatvřelost a zjevnou vzpuru, a že to došlo tak daleko, že je v jeho rukou uvrhnout město se statky a jměním, se ženami a dětmi v úplnou zkázu. Nechce však mít za to, že by byli v takové zarputilosti utonuli a že by nebyli ochotni podrobit se povinné císařské oddanosti a milosti, na ní závislé; dveře milosti že dosud stojí otevřeny. Ti, kdo se ujali obrany města, nepodporují blaho města, nýbrž spíše zkázu celé země.

Dne 25. dubna starého kalendáře došlo za časného jitra k výpadu proti císařským, kteří leželi před Heydeckem. Byli odtamtud vyhnáni ze zákopů a jejich šancovní náradí naházeno do městského příkopu. Totéž učinil v poledne generálmajor Amsteroth, když dal na několika pramicích přepravit asi čtyřicet mužů kolem rondelu u Neustadtu a pobít přes šestnáct vojáků, kteří tam pracovali v přibližovacích zákopech. Rovněž následující noci se zde z nového díla slezlo přes předprseň nízkého valu do příkopu; císařští při tom ztratili asi čtyřicet mužů a Magdeburští získali slušnou kořist postříbřených tesáků a partyzán. Naproti tomu bylo v té době městu každou noc věnováno a vhozeno třicet až pětáctýřicet granátů a ohnivých koulí. Co se ohnivých koulí týče, bylo k nim ustanoveno několik mužů¹ s mokřými pytli a kůžemi, kteří musili dávat pozor, kam koule padnou, ihned tam běželi a hasili je, takže se tím stala jen malá škoda; jen jedné krávkě urazila taková koule při pádu hlavu. Granáty však, když padly do domů, všechno roztříštily a vyrážely dveře, okna, ba i stropy a podlahy; a co bylo vrženo na bašty a valy, působilo mezi lidmi veliký zmatek a poplach a občas i škodu.

Rada a výbor se zatím velmi lopotily s odpovědí na řečený Tillyho list a jeden byl toho, druhý onoho mínění, takže se to protáhlo až do 30. dubna starého kalendáře. A protože se vše musilo dít se svolením pana správce, Falkenberga a jejich přívrženců, zněla odpověď rady takto: že totiž město je již téměř šest celých let, bez jakékoli dané příčiny, co nejkrajněji pronásledováno svými nepřáteli a byla mu odříznuta výživa, a to naposledy i ve věcech náboženských; že tím bylo město přinuceno k tomu všemu, co podniklo ke své nanejvýš nutné obraně, nikoli ovšem proti císaři, nýbrž proti těm, kdo jednájí proti vůli a rozkazu Jeho Milosti. Jakož to rada Jeho Císařské Milosti obšírně oznámila listem datovaným 10. listopadu 1630, jež, protože je v otevřeném tisku, zároveň posílají. Že je město odhodláno postavit celou věc zároveň na vyjednávání obou Kurfiřtských Jasností saské a braniborské i spojených hanzovních měst a přizpůsobit se jejich návrhům a zprostředkování podle vši slušnosti. Protože však se nikdo nemůže bezpečně vydat ven, obracejí se s prosbou, aby Jeho Excellence pan generál Tilly udělil jejich lidem průvod tam i zpět a zatím nepřibližoval zákopy a ponechal zbraně v klidu atd.

Nato se obecné měšťanstvo domnívalo, že je nyní rázem příměří a že generálu Tillymu na takovém příměří — ze strachu před příchodem krále švédského — záleží právě tolik, co může kdy prospět obci. Von Falkenberg a ti po jeho boku doufali rovněž, že tím věc netoliko poněkud protáhnou a oddálí, nýbrž že budou moci i tím snáze poslat k Jeho Královské Milosti švédské a spolu se zprávou o celkovém magdeburském stavu upíší pomoc čili vyproštění.

Dne 2./12. května odpověděl generál Tilly radě skrze trubače takto: Že město Magdeburk tak dlouho váhalo poslat k němu své vyslance, dokud by věc nebyla sdělena a projednána s oběma Kurfiřtskými Jasnostmi saskou a braniborskou i s hanzovními městy, a proto žádá o průvod tam i zpět pro vypravení svých vyslanců. Protože je však z jeho předchozího listu patrné, že nežádá nic jiného, než aby se podrobilo římskému císaři, nepochybuje, že řečené Kurfiřtské Jasnosti spolu s dotčenými hanzovními

¹Rukopis čte „Kärels“ (chlapi), za což jsem raději zvolil ušlechtilější slovo „muži“. **Pozn. vydavatele (1860).**

městy to nikterak nemohou neschválit. Dotčené sdělení mu sice nebude proti mysli a posílá k tomu konci průvodní listy, obává se však, že na to bude pozdě, poněvadž takové vyslání a porada vyžadují mnoho času, kdežto věci dospěly nyní tak daleko, že nesnesou delšího odkladu; proto by bylo mnohem lepší, kdyby se město nyní brzy rozhodlo a uvolilo. Nicméně vše ponechává městu, poněvadž jeho spása a blaho jsou tím nejvíce ohroženy; zatím ať Magdeburští nepřičítají nikomu jinému než sobě samým nesnáze, jež by z takového otálení mohly vzejít. Zůstává ochoten, jakmile budou vyslanci rady hotovi k odjezdu, poslat ihned trubače do města.

Dne 4./14. května byl tento trubač opět odpraven k Tillymu s odpovědí rady, „že totiž vyslanci jsou hotovi a připraveni k cestě a vydají se na ni, jakmile Jeho Excelence pošle trubače“.

Když zatím král švédský získal od kurfiřta braniborského pevnost Spandau a dorazil do Postupimi, odebrali se císařští z Brandenburgu i z jiných míst Marky všichni blíže a před Magdeburk, kde leželi v rozličných polních ležení takto: 1) Ve Westerhausenu bylo hlavní ležení a nedaleko odtud směrem k městu lodní most, po obou stranách labského toku poněkud opevněný šancemi. 2) Vojsko hraběte z Mansfeldu leželo u Fermersleбену. 3) Vojsko hraběte z Pappenheimu na louce před rothenseeským lesem až k Neustadtu. 4) Vojsko katolické Ligy na cracauském ostrově, na Marši a v celní šanci čili v nově zřízených dílech kolem ní. 5) Jízda byla ubytována v nejbližších vesnicích kolem města. Toho lidu mělo být, jak autorovi po dobytí města oznámil císařský proviantmistr Andreas Liebholt, 33 000 pěších a 9000 jízdních. Když tedy za takového stavu přicházelo před město den co den víc a více válečného lidu, hnali a vedli obléhání s velikou vážností, jak neúnavnou střelbou z hrubých děl, tak zřizováním znamenitého množství běžných zákopů — jež šly dílem až blízko k městskému příkopu, dílem i skrze nové, nedokončené příkopy až k valu. A ačkoli se von Falkenberg dal k pohodlnějším výpadům na dvou místech zahлубit do nízkého valu bašty u Neustadtu a prorazit tak průchod čili štolu pod předprsní až do městského příkopu, nemohl přece pro tak silné obsazení zákopů mnoho pořídit, poněvadž hned při prvním pokusu musil kapitán Wüstenhof s většinou vojáků, které měl u sebe, přijít o život. Tím byly městu takovou velikou mocí a zároveň pro nedostatek prachu odříznuty všechny prostředky k odporu a obraně; císařští naproti tomu dostávali z Hamburku, Brunšviku a jiných míst prachu nadbytek a bylo možno denně napočítat dvanáct, patnáct až osmnáct set ran z hrubých kusů, namířených na valy, věže a domy města.

Město bylo však, jak již výše řečeno, v této době napadeno a tak tvrdě obléháno především na třech místech, totiž předně na Marši, kde ležel lid katolické Ligy a měl v úmyslu zmocnit se tamního korunního valu a ravelinu před krátkým mostem. Protože se však se zákopy na tomto ostrově nemohli dobře obracet — bylo totiž možno protivníkovi vidět do linie buď z řečeného korunního valu, nebo z městského valu —, musili se přibližováním na tomto místě ustát a upustit od něho.

Za druhé měl hrabě z Mansfeldu své stanoviště v Sudenburgu, odkud postupoval zákopy k nové baště a ravelinu zde, především však k Heydecku. Ta bašta je o pěti stranách, z nichž jedna nemůže být vůbec bočně ostřelována; na té straně se zahлубil za obkladní zeď příkopu, prorazil jí díru a dvěma velkými kusy střel přelom do základové zdi Heydecku v tom mínění, že je klenutá právě tak jako v ramenných částech kolem dokola, a že bude-li tato zeď čili pata prostřelena, musí se val sesout, zaplnit příkop a udělat mu cestu k útoku. Když však hrabě poznal, že se mýlí, dal děla opět zvednout nahoru, srazit protilehlou obrannou zeď a zaplnit příkop skrze proraženou díru přes vodu v šířce asi půldruhého prutu roštím a hlínou; čímž byla zřízena a získána galerie čili cesta, kterou se dalo jít k této baště a vystoupit na ni po žebřících. A ačkoli se von Falkenberg velmi snažil tomu zabránit a dal k tomu zhotovit bednu čili truhlu ze silných dubových fošen, postavit do ní mušketéry a splavit ji po vodě až za roh, bylo to přece všechno marné a nadarmo, poněvadž z valu nebylo možno toto místo hájit ani ostřelovat.

Za třetí napadl a atakoval generál Pappenheim město od severní strany, kde leželo předměstí Neustadt

Magdeburský; k tomu mu přišly k veliké výhodě netoliko staré zdi a sklepy toho vypáleného města, nýbrž především stav nové bašty. Neboť když na počátku válečného dění v tomto arcibiskupství a biskupství dalo Staré Město Magdeburk roku 1625 zbořit domy obou řečených předměstí, Neustadtu a Sudenburgu, kolem příkopu Starého Města a podle návodu ustanoveného stavitele Michaela Rudolffa vystavět tři nové velké bašty, jednu velkou zde a dvě v Sudenburgu, zprotivilo se to měšťanstvu a vzpouzelo se velmi netoliko pro nebezpečí — že totiž zasypali staré, po obou stranách vysoko vyzdžené příkopy a právě ve válečné době otevřeli nepříteli jaksi dráhu do města —, nýbrž i pro to množství šancování a práce. Proto zůstala ta díla nedokonalá a práce ležet, zvláště na tomto místě v Neustadtu, kde příkop kolem nové bašty nebyl nikde doveden do pravé hloubky, takže se vpředu na její špici dalo na koních vjet až na nízký val a do něho. Nadto byla vnější hrana příkopu rovnoběžná s ramenem bašty a hlína dosud nebyla vyvezena, takže nebylo možno ostřelovat hrubým dělostřelectvem příkop podél líce; a co podobných vad ještě bylo, jež by sice v tomto válečném stavu ještě bylo bývalo možno napravit, ale musilo se od toho upustit kvůli ostatním šancím a vnějším dílům, v nichž měla ležet část švédského vojska, až přijde. To vše pak Pappenheimovi přišlo k velké výhodě a k bezpečnému zřízení několika galerií a přibližovacích zákopů až do nízkého valu té bašty. Neboť poté co celý Neustadt napříč, od Labe až ke klešťové hradbě před Kröckenskou branou a kolem ní, prorýval znamenitým množstvím zákopů a dostal se jimi sem tam až ke kontreskarpě starých i nových příkopů,

- 1) počal v koutě, kde, jak řečeno, běžela vnější hrana příkopu rovnoběžně s ramenem bašty, sapovat skrze kontreskarpu a zřizovat přes příkop galerii, po obou stranách osazenou šancovními koši — k čemuž mu zároveň nemálo poskytla krytí stará obkladní zeď městského příkopu. A aby byly obleženým odňaty všechny boky a obranná postavení, musil být z protilehlé baterie netoliko prostřílen průlom do valu nad Vysokou branou spolu s věží, jež stála vedle v městském příkopu a na níž byly dva kamenné kartouny, nýbrž musila být skácena i vysoká věž za valem, a to tak, že padla podél valu a připravila tak Magdeburské o stanoviště a místo na celém tamním valu, a tím i o bok, jenž odtud vedl. 2) Protože na špici této nové bašty byla z příkopu vyvezena jen nejmenší část zeminy, prošel generál Pappenheim pěti rozličnými přibližovacími zákopy přes tento příkop či skrze něj až ke špici nízkého valu a do ní, a dal tak celý líc nízkého valu, jenž byl v založení na čtyřicet prutů dlouhý mezi řečenou galerií a těmito zákopy, podkopat rýči, útočné kůly v něm zasazené vyzvednout, a konečně přistavit několik set útočných žebříků, jež nesměly být delší než čtyři lokty, a tak vše připravit ke zteči. 3) Na druhé straně této bašty bylo přibližováno napříč příkopem a mezi obě rohy do kurtiny byla vedena mina. 4) Protože labský tok zanášel starý městský příkop před zdejším rondelem vždy každý třetí nebo čtvrtý rok tak, že se dalo od Labe nejen po rovné zemi do příkopu, nýbrž i bezpečně pod vysokým břehem až k rondelu, zřídil generál Pappenheim, dav napřed srazit obrannou zeď, cestu čili hliněný nájezd vysoký až po předprseň nízkého valu, a tak si i na tomto místě udělal pohodlný vstup, jímž se mohl dostat netoliko do nízkého valu, nýbrž i kolem dokola rondelu až pod rybářské nábřeží. 5) Pappenheim tvrdě napadl i klešťovou hradbu před Kröckenskou branou dvěma zákopy, jež byly sapovány skrze kontreskarpu a dovedeny až do bermy valu. Na tomto místě však pravého vstupu nedosáhl pro granáty a ustavičnou mušketovou palbu a proto, že to místo bylo možno lépe bočně ostřelovat; a tím méně, že toto dílo nebylo opevněno tolika zákopy, kdežto před řečenou baštou u Neustadtu bylo naděláno mnoho zákopů jeden za druhým a všechny byly tak plné mušketýrů, že jakmile se jen jeden z obležených trochu vyklonil zpoza předprsně, padlo na něho šest nebo osm ran zároveň. A ačkoli bylo možno takovou Pappenheimovu výhodu dělostřelectvem z města slušně zmařit, bylo to přece pro řečený nedostatek prachu zcela zakázáno.

Co se týče čtvrté čili západní strany města, od Kröckenské brány k Heydecku, byla uzavřena jedinou

jízdou — jež držela stráž celými pluky v úvozech a za hnojišti a nemohla být pro nedostatek prachu dělostřelectvem zahnána — a to tak, že ani na tomto místě nemohl nikdo ven ani dovnitř.

Za takového stavu, a když Magdeburští toužebně očekávali, že generál Tilly podle svého listu datovaného 2./12. května pošle ony tři trubače, kteří měli doprovázet vyslance města k oběma Kurfiřtským Jasnostem saské a braniborské a k hanzovním městům, odpověděl jim 9./19. května radě těmito slovy:

*P. P.*² Ačkoli jsme nebyli nemínili znovu přeslati žádané průvodní listy na jmenované osoby, poněvadž však věci s městem dospěly nyní k takovým krajnostem, že nesnesou žádného odkladu bez nejvyššího nebezpečí, jak sami vidíte a pociťujete před očima, přijde řečené vyslání příliš pozdě a stane se naprosto nadarmo. Poněvadž tedy není žádného jiného ani lepšího prostředku, než abyste za takto utvářených věcí, odloživše stranou všechny jiné ohledy, pojali krátké rozhodnutí: chtěli jsme vás tímto pro jistotu ještě jednou dobře mínivše upomenout a věrně napomenout, abyste svůj stav a to, v jak zjevné nebezpečnosti hrdla a života i ve ztrátu všeho blaha vy i vaši lidé neomylně upadnete, dobře a zrale uvážili, a nato se nyní ihned, podle své ležící povinnosti, nejposlušněji podrobili Jeho Římskému Císařskému Veličenstvu, našemu nejmilostivějšímu pánu a představené nejvyšší vrchnosti; pro kterýžto případ jsou ještě po ruce spasitelné prostředky, jimiž můžete sebe i své zachovat a také takovou kapitulaci uzavřít, k jaké byste jinak nikdy nedošli. Dáte-li tedy u sebe platnost tomuto našemu dobře míněnému a věrnému napomenutí, poslouží to řečenému vašemu vlastnímu dobru; pakli nikoli, musíme to nechat na svém místě. Budeme však před Bohem i před světem dobře omluveni a ve svém křesťanském svědomí ujištěni, že nikoli my, nýbrž vy sami a ti, kdo vás ve vaší zatvrzelosti posilují, jste jedinou příčinou svého neštěstí a zkázy, a že zodpovědnost za ni — jež pak před Nejvyšším i před ctěným potomstvem bude těžká — vezmete na sebe jediné vy. Poroučejíce nás všechny věrně Boží ochraně.

Dáno ve Westerhausenu dne 8./18. května roku 1631.

Když tedy rada dostala tuto odmítavou odpověď a zároveň viděla, v jakém nebezpečnosti město stojí, dala trubači vyčkat, následujícího dne — byl 9./19. května — svolat celé měšťanstvo do domů jejich čtvrtních starších a všechny se dotázat, zda totiž má být ke generálu Tillymu posláno poselstvo a má se s ním vejít v jednání, či nikoli. Nato se v některých čtvrtích usnesli většinou hlasů, že se má poslat a jednat; některé čtvrti ponechaly vše na vůli a dobrozdání rady; některé však, a zvláště osoby, jež k tomuto dílu od počátku radily a podporovaly je, nechtěly do žádných jednání vcházet, nýbrž ještě každou hodinu a okamžik očekávaly pomoc krále švédského. Takže i někteří měšťané příslušející do čtvrti Johanna Ludwiga — majíce v této věci svého čtvrtního staršího za podezřelého — odpravili ještě téhož večera několik ze svého středu k předsedajícímu purkmistrovi a dali mu skrze ně oznámit, pro případ, že by jejich hlas čtvrtní starší radě neoznámil upřímně, toto rozhodnutí: že s Tillym nechtějí pranic jednat, nýbrž že se raději chtějí bránit do posledního muže. Rovněž byli těchto dnů krátce předtím opět kazatelé Starého Města na radnici — mezi nimi vedl slovo a řízení dr. Christianus Gilbertus, kazatel u svatého Oldřicha — a napomínali radu jakožto své milé zpovědní a farní dítky k velkomyslnosti a stálosti s útechou, že Bůh všemohoucí město v tak spravedlivé věci, jež je míněna jediné k zachování jeho cti a učení, jistě ochrání a zaštití, jen když zůstane stálé a nevejde s katolíky v žádná jednání ani svazky; a co podobných slov ještě padlo, jimiž byla rada od akordu odrazována. Zda však byli kazatelé v tom všichni společně jednoho mínění, nebo zda někteří neměli při tom i tyto myšlenky — že totiž, poněvadž ani císař, ani generál Tilly po městě nikdy reformaci v náboženství nežádali, nýbrž jen nejponížejší oddanost a podrobení, nemá se město a tolik tisíc lidí vydávat takovým zjevným krajnostem, nýbrž raději si náboženství vyhradit při akordu a důvěřovat Bohu, jenž

²*P. P.* — zkratka za *praemissis praemittendis*, „po předeslání toho, co se předeslat má“; nahrazuje celý titulární úvod listu.

svou všemohoucností může město zachovat při svém slově a učení i bez tak hrozných zkáz, zvláště když by v případě takové krajní tísně a následného přemožení bylo s náboženstvím tím spíše veta a ztraceno — to lze ze všelijakých okolností dobře tušit. Avšak bezpochyby, jak se dalo i u ostatních stavů, musil jeden následovat druhého a vstoupit do řady, aby nebyl pokládán za nevěrného pastýře, který chce v době zkoušky odpadnout.

Rada se řečeného 9./19. dne května odpoledne, byť v nepatrném počtu, opět sešla. Tu bylo mimo jiné autorem oznámeno, že útočné kůly v baště u Neustadtu jsou již podél líce zcela vykopány, a že tedy posádka ležící v nízkém valu může být každou hodinu a okamžik nepřítelem přepadena; proto je třeba pojmout rozhodnutí, aby potom nebylo příliš pozdě atd. Nato syndik dr. Johann Denhardt odpověděl: že není syndikem toliko rady, nýbrž celého města, a musí mluvit podle svého nejlepšího rozumu a pro blaho tolika tisíc lidí, kteří jsou tím ohroženi. Co tedy chce město dělat, až nebude mít více prachu a nebude moci protivníkovi odpírat, takže ho budou musit nechat dojít až na val? Necht' to rada uváží a nevrhá tolik lidí v nejkrajnější zkázu a nebezpečí atd. Tak bylo od radních osob, jež byly tehdy pohromadě, znovu hlasováno a usneseno, že se má poslat k Tillymu a jednat; a jménem rady bylo autorovi uloženo a přikázáno, aby to vše, spolu s tím, co viděl ohledně nepřítelovy výhody, oznámil von Falkenbergovi.

Nato učinil pan Falkenberg opatření, aby ještě k noci došlo k výpadu a císařští byli z toho místa vyhnáni z valu a z příkopu; k tomu však vůbec nedošlo a nic z toho nebylo. Příčiny jsou sice neznámy; kdyby však byl tento výpad proveden, byli by tím císařští ve svém úmyslu bez vší pochyby upadli ve veliký zmatek a byli zdrženi — neboť, jak jsme od nich po dobytí zvěděli, přistavili téhož večera útočné žebříky a vše připravili k útoku. Jinak dal také řečeného večera von Falkenberg požádat vládnoucího purkmistra, aby se ve věci zamýšleného jednání a akordu bez jeho vědomí nic nepodnikalo, nýbrž aby byla rada příštího rána ve čtyři hodiny svolána; tehdy že se má k jednání přistoupit společně a dohodnout se v něm. K tomu konci se také následujícího dne, 10./20. května, v určenou časnou hodinu dostavili a sešli na radnici na jedné straně rada, výbor a čtvrtní starší, na druhé dvorní maršálek Falkenberg, vyslanec Stalman a radové správci. Rada deputovala a odpravila ze svého středu purkmistra Georga Kühleweina, syndika, dále pana Conrada Gerholda a autora k von Falkenbergovi — jenž byl spolu se Stalmanem a rady pana správce ve zvláštní světnici —, aby tato jednání provedli a ihned s trubačem poslali vyslance ke generálu Tillymu. Když se tedy v tom chtěli mezi sebou dohodnout, počal pan Falkenberg zdlouha vypočítávat všechny vysoce dotvrzené sliby a přípovědi krále švédského stran tak dlouho slibované pomoci, pevně na nich lpěl a důvěřoval jim a dále podotkl, že nebezpečí přece ještě není tak velké, jak se někteří domnívají, a že protože se nyní pomoci nadějí každou hodinu, ba každý okamžik, není žádná hodina, kterou by se ještě udrželi, k zaplacení ani tunou zlata atd. Zatímco však o tom a o podobných věcech mluvil dobrou hodinu, byl mezitím poslán z rady sekretář se zprávou, že oba muži, ustanovení držet stráž na dómu a na věži svatého Jakuba, oznámili radě, která císařští ze všech ležení velmi silně přicházejí do obou předměstí, Neustadtu a Sudenburgu, a zaujímají místa za přibližovacími zákopy, starými zdmi a sklepy. Zanedlouho poté přišel měšťan z valu s oznámením, že je pole za všemi pahorky a v úvozech plné jízdy a že bylo vidět velmi mnoho lidu pochodovat do předměstí. Nato von Falkenberg odpověděl: přál by si, aby se císařští opovážili a šli na zteč, že by jistě byli přijati tak, že by se jim to nelíbilo. A pokračoval dále ve své řeči a hlasování, až strážný na věži svatého Jana zatroubil na poplach a vystrčil bílý válečný prapor. Tu už autor nechtěl déle sedět, nýbrž jít a podívat se, co se děje. A když přišel do Rybářské ulice, viděl, že Chorvaté — kteří projeli kolem rondelu u malé vody, jak o tom bude ještě lépe pověděno — už dobývají a rabují domy rybářů. Nato se autor spěšně odebral na radnici a krátkými slovy radě oznámil, že není třeba tam sedět, neboť nepřítel je už ve městě; což se všem zdálo zcela neuvěřitelné. A když mezitím přišli na radnici i vlastní pážata Falkenbergova se zprávou, že císařští mají být už na valu u Neustadtu, vstal, nasedl na koně a jel odvolat pluk podplukovníka Trosta z Marše. Když však s tím lidem dorazil k Vysoké bráně a zastihl císařské

již tam v ulicích města, prudce na ně vyrazil a zprvu je slušně zahnal zpět. Protože však dostávali víc a více lidu na pomoc a byli už s jízdou ve městě, zůstal von Falkenberg spolu s podplukovníkem Trostem na místě mrtev a jejich lid byl rozdělen a poražen. A ačkoli se plukovník Uslar se svou jízdou a s tím, co ještě bylo v záloze, rovněž sešel a chtěl Falkenberga vyprostit, bylo to přece příliš pozdě a nadarmo. Rada zůstala z větší části na trhu a vydávala ten či onen rozkaz — tak byli hned vysláni někteří bubeníci, aby na místech, kudy císařští vnikli, žádali o akord, dostalo se jim však takové odpovědi, že se ani jeden z nich nevrátil —, až konečně, když nepřátelé vnikali stále více dovnitř, hleděl každý, kam by se uchýlil a jak by se co nejlépe zachránil atd.

VI. Zteč 10./20. května

Peeter Meulener, Obléhání Magdeburku, olejomalba, 1650. Nationalmuseum, Stockholm, inv. č. 17230. Obraz vznikl devatenáct let po události a je spíš podobenstvím války než záznamem: panoráma za hradbami je obecné a zteč podle Guerickova líčení začala za časného rána, nikoli v noci. Volné dílo (digitalizace přes Wikimedia Commons).

Co se však týče vlastní zteče a dobytí města, šlo to s tím takto:

Když se, jak výše řečeno, hrabě z Pappenheimu zmocnil nízkého valu bašty u Neustadtu tak, že 1) galerií a 2) pěti zákopy vedenými až ke špicím bašty se dostal nejen až na val, podél celého líce vykopal útočné kůly a předešlého večera dal přistavit podle libosti veliké množství útočných žebříků, takže mohl v mžiku s několika sty muži zároveň překročit předprseň nízkého valu a vpadnout na Falkenbergovy pěšáky, nýbrž dal 3) u rondelu při Labi vyházet a zřídit nájezd čili navezenou hliněnou cestu, po níž bylo možno zároveň vystoupit do tohoto nízkého valu a také obejít rondel až pod rybářské nábřeží atd.; a když byl rovněž hrabě z Mansfeldu na svém stanovišti u Sudenburgu, zvláště pak před Heydeckem, hotov s odvodněním vodního příkopu a se sražením tamní městské zdi: držel generál Tilly — jak o tom praví relace o této věci — se svými generály a plukovníky poradu, jak se má věc uchopit. Při ní velmi pochyboval, má-li se o zteč pokusit, neboť mu nemohlo být neznámo, předně co se týče Heydecku, že je to velmi vysoká bašta a že i kdyby obranná zeď byla zlezena a dobytá, nebyl by ještě na baště. Za druhé že ačkoli se Pappenheim u bašty u Neustadtu může nízkého valu dobře zmocnit, jsou přece kolem paty valu zasazeny palisády, takže se na baštu a na val nelze dostat jinak než úzkou brankou, zřízenou skrze věž jako vchod do nízkého valu. Když však jeden císařský plukovník k tomu silně radil a uvedl příklad Maastrichtu, kde stráž v ranní hodině spala, usnesli se, že 1) hrabě z Pappenheimu se svým vlastním a dále s pluky Gronsfeldovým, Wanglerovým, Savelliho atd.¹ napadne baštu u Neustadtu, 2) vévoda Adolf Holštýnský klešťovou hradbu před Kröckenskou branou, 3) hrabě Wolf z Mansfeldu se svými pluky Heydeck a ravelin u Sudenburgu — ten ravelin tehdy ještě neměl příkop, nýbrž byl toliko na předprsni nízkého valu osazen palisádami — spolu s ostatními tamními díly, 4) ligističtí korunní

¹Velitelé zteče. Adolf Holštýnský (vévoda sasko-lauenburský), hrabě Gronsfeld, plukovník Wangler a vévoda Savelli — velitelé císařských a ligistických pluků nasazených 20. května. Jejich postavení odpovídá tomu, co o rozdělení útoku uvádějí i jiné dobové zprávy.

val čili příčný val na Marši a 5) dva císařské pluky oba půlměsíce před Oldřichovou a Schrottdorfskou branou; a zteč měla být vedena zároveň, až bude dáno znamení dělostřelbou. Ale generál Tilly držel téhož jitra ještě jednu válečnou radu, ačkoli předešlého večera bylo usneseno a smluveno udeřit hned za rozbřesku — tak velmi pochybovali o dobrém výsledku —, čímž se útok protáhl až po šesté hodině. Tu udělal Pappenheim začátek a vpadl ve velké zuřivosti — s pomocí výše popsaných pohodlí — ze všech stran kolem bašty zároveň přes předprseň do nízkého valu na Falkenbergovy vojáky, kteří v něm leželi. A protože se jim nedostalo žádné výstrahy ani vědomosti o silném srazu císařských v zákopech, tím méně o zamýšlené zteči, měli zapálené doutnáky jediné hlídky — neboť město nemělo při tak dlouhé válce takovou zásobu, aby tolik lidu mohlo mít doutnáky stále zapálené —, a ty byly ovšem příliš slabé, než aby takovému mocnému a náhlému vpádu nepříteli odolaly; a na toho, kdo snad z ostatních sáhl po zbraní a chtěl zapálit doutnák, bylo ihned namířeno a vystřeleno. Tak upadli Falkenbergovi důstojníci i pěšáci brzy ve zmatek a musili se ve velkém nepořádku stahovat a vracet onou řečenou úzkou brankou.

A ačkoli těch sedm set Falkenbergových pěšáků spolu se svými třemi vrchními strážmistry Waudrichem, Mackensem a Stauderem — jimž bylo přiděleno obsadit baštu a nízký val — a dále měšťané, kteří měli hlídat rondel a val u Vysoké brány, tehdy nebyli všichni na místě (někteří totiž musili ležet v pohotovosti na hřbitově svatého Jakuba a v těch místech, některým snad byly povoleny propustky na nákup), nemá přece autor, jenž na to místo jinak přicházel každý den, jsa stavitelem města, a viděl, co se tam dalo a jak silně bylo obsazeno, za to, že by na straně města byl býval nedostatek lidu, jak se někteří domnívají, a že proto císařští tak snadno a se ztrátou nepatrného počtu lidu na tomto místě město zlezli a dobyli. Není ani pravděpodobné, že by von Falkenberg držel mezi svými vlastními vojáky — kteří i tak pro nedostatek obživy nesměli z valů scházet, poněvadž každý pěšák dostával od 24. dubna, kromě toho, co měšťané přispěli na potravinách, denně tři groše — tak špatný řád a nechal jich většinu najednou odejít. Spíše je třeba uvážit především tyto okolnosti a to, jak daleko obléhatelé ve své výhodě došli. 1) Že ačkoli se von Falkenbergovi na radnici dostalo té zprávy, která se nepřítel ze všech ležení stahuje do předměstí a do zákopů atd., přece nebyla důstojníkům a pěšákům na valech dána žádná výstraha, ani nebyly v nízkém valu po ruce píky, řemdihy a podobné zbraně. Takže pro nenadálý a silný vpád císařských bylo Falkenbergovým vojákům ležícím v nízkém valu nemožné sáhnout po zbraní, zapálit doutnáky a zároveň odpírat. 2) Když se tito musili stahovat úzkou brankou, vešel tudy přítel i nepřítel zároveň, a vojáci a měšťané ležící na baště a na rondelu nevěděli a vědět nemohli, co při tom dělat, neboť Falkenbergovým nesměli v ústupu bránit. 3) Přišla snad nepříteli vhod i modlitební hodinka, kterou právě tehdy konal na zdejší baště markraběcí polní kazatel. A pak 4) retransement čili příčný val, jež dal von Falkenberg krátce předtím na této baště zřídit, obávaje se podkopu a miny, posloužil císařským, přicházejícím nahoru onou řečenou brankou, k výhodě jako dobrá předprseň, za níž se mohli postavit a tím lépe pálit na Falkenbergovy, kteří baštu obsadili a konali tam kázání. 5) Po řečeném nájezdu vystoupilo nahoru mnoho císařského lidu, jenž běžel netoliko v nízkém valu, nýbrž zároveň kolem rondelu za obrannou zdí a dostal se pod rybářské nábřeží. K tomu 6) dal Pappenheim dvěma setninám Chorvatů rozkaz objet tuto baštu vodou, již bylo právě v té době velmi málo; a ti, jakmile se dostali dovnitř branou pod rybářským nábřežím, kterou rybáři předtím nedali zavřít, nýbrž ji chtěli hlídat sami, uvedli všechno, měšťany i vojáky, v takový zmatek, že dříve a prve než Falkenberg dorazil s pomocí, nabyli císařští vrchu, a tak město na tomto místě s malou ztrátou svého lidu dobyli a získali.

Hrabě z Mansfeldu, jenž v téže době dal rovněž přistavit žebříky a jít na zteč jak na Heydeck — kde byl příkop odvodněn a obranná zeď sražena —, tak na ravelin před Sudenburskou branou, mohl tím málo pořídit, neboť jeho lidé takovou výhodu neměli; proto na těchto místech ztratili mnoho lidu a musili odtáhnout s kratším koncem. Co se týče klešťové hradby před Kröckenskou branou a obou půlměsíců před Oldřichovou a Schrottdorfskou branou, byly sice rovněž tvrdě ztěčeny, zvenčí však nebyly vzaty ani přemoženy; ale když se císařští zmocnili celého valu od Neustadtu a Labe až sem, byla

jim všechna obrana nemožná a nezbylo než prosit o milost a o kvartýr. Korunní val na Marši a ravelin před krátkým labským mostem poručil pan správce během zteče zcela opustit a z jednoho pilíře toho mostu shodit fošny a trámy; a ačkoli při tak spěšném ústupu zůstala většina trámů ležet, přece se císařští pro měšťanskou stráž postavenou v mostní bráně a v Möllnhofu neodvážili přejít, až když bylo město i tak zcela přemoženo. Tu pak i mnoho jezdců, když to z oné strany Labe uvidělo, přejelo z touhy po kořisti Labe a zčásti se ve vodě utopilo.

Když tedy řečeným způsobem přivedl generál Pappenheim značný počet lidu na val u Neustadtu a odtamtud do ulic města, von Falkenberg byl zastřelen a oheň byl založen na všech stranách, bylo s městem veta a všechen odpor přišel pozdě a nadarmo. Neboť ačkoli se měšťané a vojáci na několika místech znovu postavili a chopili se zbraně, dostali přece císařští zatím víc a více lidu i dost jízdy na pomoc — příkop na špici této bašty totiž nebyl ještě dohotoven a nový val byl velmi plochý, takže mohli i přes něj vjet do města —, konečně otevřeli Kröckenskou bránu a vpustili tudy celé vojsko císařské a katolické Ligy, Uhry, Chorvaty, Poláky, hajduky², Italy, Španěly, Francouze, Valony, Dolno-i Hornoněmce atd. Tu se stalo, že město se všemi svými obyvateli padlo do rukou a do moci svých nepřátel — a ti byli všichni prudcí a hrozní, dílem z obecné nenávisti k vyznavačům augšpurské konfese, dílem rozhněvání a rozhořčení tím, že se po nich střílelo drátěnými koulemi a že jim z valů jinak spílali, jak to bývá. Nebylo tam nic než vraždění, pálení, rabování, mučení a bití. Zvláště se každý z nepřátel ptal po veliké a hojné kořisti. Když pak takový oddíl vešel do domu a hospodář měl co dát, mohl sebe i své zachránit a udržet jen tak dlouho, dokud nepřišel jiný, který také chtěl něco mít. Nakonec však, když bylo všechno vydáno a nic už nezbývalo, teprve tehdy nastala bída. Tu začali bít, strašit, hrozit zastřelením, nabodnutím na kůl, oběšením atd., takže lidé musili vyhledat a vydat i to, co bylo zakopáno v zemi nebo zamčeno v tisíci zámčích. A za takového běsnění, kdy toto přenádherné, veliké město, jež bylo jaksi kněžnou celé země, stálo v plném planoucím žáru a v tak velikém nářku a v nevýslovné nouzi a srdcebolu, bylo s hrozným úzkostným křikem vražd a zoufalství žalostně zavražděno a překrutně rozličnými způsoby usmrceno mnoho tisíc nevinných lidí, žen a dětí, takže to slovy nelze dostatečně popsat a slzami oplakat.

Tento truchlivý čas však netrval ve městě o mnoho déle než dvě hodiny; neboť nenadále se zdvihnuvším větrem vzal oheň — jež sice zprvu měl hrabě z Pappenheimu poručit založit měšťanům a obyvatelům k zmatení a postrašení, potom však obecná soldateska v tom neznala ani míry, ani ustání — takovou převahu, že v deset hodin dopoledne stálo vše v ohni a v deset hodin k noci leželo celé město spolu s krásnou radnicí a se všemi kostely a kláštery docela v popelu a v hromadách kamení. Proto musil i císařský válečný lid, nechtěl-li shořet sám, z města opět ustoupit a stáhnout se do svých polních ležení.

²**Národnosti v císařském vojsku.** Výčet, který Guericke uvádí, není rétorickou nadsázkou: vojsko Ligy a císaře se verbovalo po celé Evropě a jednotlivé pluky se lišily jazykem i způsobem boje. *Hajduci* byli uherští pěší, *Valoni* vojáci ze španělského Nizozemí.

VII. Co zůstalo

Daniel Manasser, Augsburk 1631 — dobový leták vydaný v roce události v katolickém říšském městě. Vlevo nahoře Tillyho portrét, vpravo magdeburský znak; nad Labem jsou popsány dvě šance, Trutz Kayser („Vzdor-císař“, reduta, kterou dal Falkenberg vystavět na Mühlbergu — viz kap. IV) a Succurs („Pomoc“), obě ve chvíli, kdy je nepřítel dobývá. Text v kartuši zní: „Pravá podobizna města Magdeburku, která bylo Jeho Excelenci panem hrabětem z Tilly, císařským generálem, léta 1631 dne 20. května ráno v sedm hodin ztečí dobyto a vzato, při kterémžto nářku mečem, vodou a ohněm na 30 000 duší v několika málo hodinách bídne zahynulo; takovou škodu nelze přičíst nikomu jinému než jejich vlastní neposlušnosti. Další průběh ukáže čas. V Augsburku u Daniela Manassera, mědirytce. 1631.“ Guericke klade počátek zteče až po šesté hodině (kap. VI) a počet mrtvých odhaduje na dvacet tisíc včetně obou předměstí a padlých císařských. Volné dílo (digitalizace přes Wikimedia Commons).

Tak bylo vidět toto daleko slavné, přední město a ozdoba celé země vzejít v jednom dni v ohni a kouři a jeho zbylé obyvatele se ženami a dětmi hnát v zajetí před nepřítelem; a křik, pláč a nárek byl slyšet velmi daleko a plamen i popel z města zanesl vítr až do Wanzlebenu, Egelu a ještě dále.

Kolik pak Magdeburských zůstalo ušetřeno ohněm a mečem, musil se každý k zachování svého života a cti i života a cti svých vykoupit a podle stavu osoby zaplatit, někteří i tisícer a více říšských tolarů. A neměl-li, byl zadržován, ba i vězněn tak dlouho, dokud za něho jiní, cizí lidé buď z dlužní povinnosti, nebo na prosbu či na úvěr výkupné nesložili či neposkytli dostatečné zajištění. Co se týče prostých řemeslníků, nádeníků, čeledínů a chlapců, jakož i vojáků, kteří sloužili na straně švédské a městské a nemohli nic dát, musili buď nějaký čas nosit nepřátelům kořist a rance a konat všelijaké služby, anebo

rovnou vstoupit do jejich služeb a nechat se vydržovat. Se ženami, pannami, dcerami a děvečkami však, jež neměly muže, rodiče ani příbuzné, kdo by za ně složil výkupné, a nemohly u vysokých důstojníků hledat pomoc ani radu, dopadlo to u mnohých velmi zle: některé byly znásilněny a zhanobeny, některé si ponechali jako souložnice. Ačkoli přece i mnohé, jež takových přátel a prostředků neměly, byly podivuhodně zachovány při cti a byly poctivostí toho, kdo je zajal, čestně propuštěny, nebo si je i vzali za manželky. Ostatní však, zvláště ty, jež se již dříve oddávaly lehkomyšlnému jednání — a po těch nepřátelů tehdy velmi pilně pátrali —, upadly také do rukou takových nemravů a musily se nechat vodit po zemi s sebou.

Co se týče Jeho Knížecí Milosti pana správce, byl cestou na ulici, když chtěli dojet na ta místa a vyjít císařským vstříc, jimi zastížen, partyzány a mušketami zle potlučen a střelen do stehna, až se ho konečně ujal jeden poručík a dal ho odnést do stanu von Pappenheima. Následujícího dne byla Jeho Knížecí Milost odvezena do Wolmirstedtu a tam léčena ve vězení. Dvorní maršálek Falkenberg, poté co byl zastřelen a odnesen do měšťanského domu u svatého Jakuba, shořel v požáru spolu s jinými zabitými a tak tam zůstal. Vyslanci Stalmannovi se však poštěstilo, že si několik dní nato v ležení u Fermersleбену dal pomocí jednoho dobře známého žida přepilovat železná pouta na rukou i na nohou a při zapálení toho ležení, jež bylo, jak se říká, zosnováno, mohl uprchnout a utéci ke králi švédskému. Z rady zahynuli purkmistr Martin Brauns a radní páni Dietrich Brewitz, Caspar Steinbeck a Martin Bauermeister. Ostatní tři purkmistři, Georg Schmidt, Georg Kühlewein a Johann Westphal, spolu s radním pánem Ottou Gerickem a s mnoha jinými lidmi se uchýlili se svými do domu pana Johanna Alemanna, kde byli konečně, po mnohonásobně vytrpěném nebezpečí hrdla a života, zachráněni císařským generálním válečným komisařem panem z Walmerode — jenž tam přišel právě zachránit manželku Johanna Alemanna — a odvedeni ven do Schönebecku do bezpečí. Pan Conrad Gerold a jiní, kteří byli na švédské straně, hleděli, aby se u císařských vojáků hned vykoupili, a prošli ke králi švédskému. Dr. Christianus Gilbertus, Hermannus Cummius a Heinrich Pöpping — o němž byla řeč výše — byli však od císařských dlouhou dobu drženi ve vězení pro to, že prý vězeli ve švédské věci, a byli propuštěni teprve tehdy, když císařští musili město opět opustit; ačkoli Pöpping krátce předtím prý zemřel na červenou úplavici, s velkým nářkem a lítostí nad tím, že pomáhal město Magdeburk svést, jak to oznámil Cummius a ženy, jež ho v nemoci ošetřovaly.

V dómském kostele bylo na čtyři tisíce lidí, kteří se do něho uchýlili a schovali; a ačkoli tam zprvu vniklo něco císařského lidu, pobilo několik lidí a mělo tam zhanobit dvě ženské osoby, byla přece brzy postavena ke dveřím stráž a dalšímu násilí zabráněno. Do tohoto kostela se zachránil i dómský kazatel Reinhard Backe, na něhož zprvu jezuité a jiní katoličtí duchovní tvrdě dotírali a zle ho odbývali; prý jim však odpověděl tak a tolik toho uvedl, že ho musili nechat projít a být, jakožto luteránského kazatele, jenž své posluchače napomínal k bázni Boží, poctivosti a tichému, pokojnému životu a trestal zlobu a vzpurnost.

Co se týče počtu zabitých a zahynulých ve městě, nelze jej vlastně znát, poněvadž lidi pohltil netoliko meč, nýbrž i oheň. Neboť jednak dal generál Tilly brzy po tomto žalostném vypálení naložit na vozy spálené mrtvoly i jinak zabité z ulic, z valů a z jiných míst a odvézt je do vod Labe; jednak se téměř celý rok potom nacházelo ve zřícených sklepích mnoho mrtvých těl, po pěti, šesti, osmi, deseti i více, kteří se tam udusili nebo byli zasypáni. A protože ti, kdo leželi na ulicích, byli ohněm velmi strávení a hroučícími se budovami roztrženi, takže se ty kusy často musily nakládat vidlemi na hnůj, nikdo nebude moci udat vlastní sumu. Obecně se však má za to, že spolu s oběma předměstími a s tím, co zahynulo a shořelo z císařské soldatesky — z níž netoliko mnoho padlo při zteči sem tam, nýbrž leckdo se i opozdil, příliš dlouho hledal ve sklepech nebo v domě či jinak zabloudil —, že jich bylo na dvacet tisíc¹, malých i velkých, kdo při takovém hrozném stavu musili skončit život nebo utrpět škodu na těle.

¹**Počet mrtvých.** Guerickův odhad dvaceti tisíc zahrnuje obě předměstí i padlé císařské. Dobové letáky uváděly třicet tisíc

Zemřelá těla, odvážená ven Vodní branou do Labe, nemohla nebo nechtěla hned odplout, poněvadž je na tom místě všude vír; mnohá tam proto dlouho plavala kolem dokola, některá s hlavami nad vodou, jiná s rukama jaksi vztaženými k nebi, a poskytovala divákovi téměř hroznou podívanou. Nadělalo se o tom mnoho řečí, jako by se ti mrtví lidé ještě modlili, zpívali a volali k Bohu o pomstu; jakož rovněž se chtělo mluvit o mnohých viděních, přízracích a podobných věcech, ale nikdo je nechtěl po pravdě potvrdit.

V tomto hrozném požáru 1) všechny kostely a domy Boží Starého Města zcela shořely až na zdivo a byly obráceny v popel. Mezi nimi byl především svatý Jan, největší a nejvyšší kostel, jehož dvě vysoké věže byly kryty olovem a střecha nad kostelem celá mědí. Dále svatý Oldřich, nejkrásnější, v němž stály nejnádhernější epitafy a obrazy, jež si tam přední šlechtici a příslušníci městských rodů dávali stavět na památku a jež je často stály od jednoho do dvou i tři tisíc tolarů. Rovněž svatá Kateřina, jež shořela i při požáru roku 1613, ale několik málo let předtím byla zcela nově vystavěna se střechou a vysokými věžemi. Svatý Jakub, jenž sice také při prvním obléhání roku 1550 utrpěl mnoho škody, musil nyní spolu s kostelem svatého Petra a s kostelem svatého Ducha dopadnout jako všechny ostatní. V těchto šesti hlavních a farních kostelích se kázalo a konaly se bohoslužby netoliko každou neděli, nýbrž většinou i ve všední dny; proto staří vyjádřili těch šest farností pro lepší rozlišení v následující řídku:

u svatého Oldřicha bohatí — u svatého Jana čistotní — u svaté Kateřiny skrytý statek — u svatého Jakuba nedostatek — u svatého Petra rybáři — u svatého Ducha truhláři.²

2) Oba kolegiální kostely svatého Mikuláše a svatého Šebestiána, rovněž kostel svatého Petra a Pavla spolu s ostatními celami a klauzurami na Novém trhu, a neméně měrou ve Starém Městě klášterní kostel augustiniánů, jež zde vystavěl a založil rod Feuerhacke, jakož i klášter bosáků, z něhož rada po reformaci zřídila školu, dále panenský klášter Marie Magdaleny, kostel svaté Gertrudy, kostel svaté Anny se všemi špitály, chudobinci, kaplemi a podobnými stavbami připadly ohni a kouři.

3) Žár ohně nemohl minout ani krásnou, dobře vystavěnou radnici, na níž stálo mnoho starých pomníků, obrazů a erbů tesaných do kamene i malovaných, spolu s nově vystavěnou zbrojnicí, rovněž věže a brány města s jejich zdvihacími i jinými mosty — vyjma jediné most sudenburský —, takže ještě odpoledne, když byl zapálen radní prachový dvůr a od něho ostatní lodní mlýny, musil popelu připadnout i krátký labský most.

Konečně 4) všechny obytné domy města, mezi nimiž bylo nejeden krásný, zcela shořely a byly obráceny v popel. Byl mezi nimi zvláště dům Thomase Mauritze blízko U zlatého ramene, jež vystavěl jakožto poslední ze svého rodu na památku a jenž ho stál přes 20 000 tolarů. Rovněž dům pánů z Quitzowa na Novém trhu, anhaltský dvůr a všechny ostatní podobné šlechtické i měšťanské honosné domy. Zůstalo stát jen několik málo domů na Novém trhu spolu s dómským kostelem a klášterem Panny Marie, což snad zachránilo katolické duchovenstvo, jež prý pohánělo vojáky k hašení. Jakož si i rybáři pod nábrežím své domy udrželi.

Jakmile však žár a výheň poněkud polevily, dal císařský generál dělostřelectva, svobodný pán ze Schönbergu³, jenž brzy nato padl v bitvě před Lipskem, svěřt dohromady na rozličné velké hromady všechny varné pánve, zvony a jiné měděné náčiní a uložit je pro sebe jako svou kořist. Nadto se našlo

— tak i Manasserova rytina v obrazové příloze. Spolehlivé číslo neexistuje; město mělo před obležením kolem třiceti tisíc obyvatel a po něm zůstalo obydlené v řádu stovek domů.

²Německy „zu S. Ulrich die Reichen — zu S. Johannis die Säuberlichen — zu S. Catharinen das Dunkelgut — zu S. Jacob die Armuth — zu S. Peter die Fischer — zum heiligen Geist die Fischer.“ Smysl výrazu *Dunkelgut* není jistý; patrně míní ty, kdo mají majetek, o němž není vidět.

³**Schönberg** — svobodný pán ze Schönbergu, císařský generál dělostřelectva; padl 17. září 1631 v bitvě u **Breitenfeldu** nedaleko Lipska, v níž Gustav Adolf poprvé porazil Tillyho. Guericke píše o „bitvě před Lipskem“; tak se jí tehdy říkalo.

na vypálených místech, a zvláště ještě ve sklepích, neuvěřitelné množství železných věcí, železných kamen, mosazných hrnců, umyvadel, svícňů atd., jakož i mnoho cínového nádobí a podobného; zčásti to rovněž sesbírala císařská soldateska a sem tam rozprodala. Nemenší měrou i někteří měšťané, kteří v té době ve městě zůstali, a především ti, kdo se živili vodou a plavbou, tyto kovy brzy nato sesbírali, získali je od vojáků za zcela mizerné peníze a tajně odvezli do Hamburku a na jiná místa, takže někteří z nich zbohatli mnohem více než dříve. Větší část varných pánví, rozbitých zvonů a jiných kovů, jež dal řečený generál dělostřelectva a jiní císařští sesbírat, však musili potom spolu s městem vyklidit a přenechat Švédům.

Kromě toho všeho shořelo i mnoho nádherného a nenahraditelného zařízení a všelijakého znamenitého movitého majetku ze starých knih, spisů, památek, obrazů a podobných věcí, jež dílem uprchlí šlechtici do města přivezli, dílem náležely nejpřednějším měšťanům a nebyly již k dostání za peníze; a tak ušly soldatesce z kořisti. V přemnoha sklepích se dalo brodit v pivě a ve víně po kolena, poněvadž zpupnost a svévole obecného vojska byla tak velká, že když se natočil vědro piva nebo vína ze sudu, nechtěli zátku zase zastrčit, a nechali tak pivo a víno vytéci. Nejznamenitější šaty, pokrývky, hedvábné látky, zlaté a stříbrné prýmký, všelijaké plátno a jiné domácí zařízení získali markytáni za zcela ničemné peníze a odvezli a rozprodali po celém arcibiskupství magdeburském, v zemi anhaltské a brunšvické po celých vozech. Zlaté řetězy, prsteny, klenoty a jiné zlaté a stříbrné nádoby bylo možno od prostých pěšáků koupit a získat více než desetkrát laciněji, než byla jejich pravá cena.

Kam se poděly archivy města, listiny a pečeti, výsady, registra, protokoly a jiné doklady, se neví, poněvadž nejpřednější z rady a z měšťanstva, kolik jich ještě zbylo po ohni a meči, se celý rok do města nevrátili a nemohli v něm najít přístřeší. Zda takové dokumenty, listiny a privilegia někdo uschoval, poněvadž vše leželo v klenbách a stěží shořelo, ponechávám stranou; v každém případě se tím městu stala nenahraditelná škoda. Co ve sklepích ještě bylo, zužitkovali Tillyho vojáci, kteří si na pustých spáleništích postavili chatrče.

Přišli také duchovní páni, kteří na to již dávno čekali, a jiné osoby řádové, mniši a podobně, oddané katolickému náboženství, aby reformovali dóm — jenž zůstal stát nevypálen na širokém, prostranném místě Nového trhu spolu s několika tamními domy — a začali v něm i v ostatních kostelích zavádět nový pořádek.

Král švédský, tuše, že nad tímto smutným případem, že totiž město nebylo včas podpořeno, vzniknou nepříznivé myšlenky, dal vydat manifest, v němž uvedl nejprve prohršky Magdeburských hned na počátku a na prahu věci a potom za příčinu položil, že nechtěli na nové verbování a na podobné válečné potřeby vyplatit dostatečné peněžní částky atd.; jak o tom pamatuje Chemnitius⁴ v prvním díle svého popisu švédské války, fol. 162.

Když tedy toto nevýslovné neštěstí takto na toto město, jež bývalo kdysi sídlem prvních německých císařů, dolehlo a Magdeburští, kteří zůstali naživu, byli rozptýleni sem a tam, bylo u cizích lidí, k nimž vyhnání Magdeburští přišli, mnoho dotazování, jak se to stalo, že město upadlo v takový nárek a nouzi. Zda se snad nebránili? Nebo zda nedávali vojákům náležitou obživu, aby mohli bojovat? Nebo zda byli měšťané zbabělí a utekli z valu? Nebo zda to prospali? Nebo zda byli tak bezbožní, že je Bůh musil takto potrestat? Nebo jak se to tedy stalo? A tu jeden uváděl tuto, druhý onu příčinu. Obecně však, poněvadž byly ve městě dvě strany — jedna, jež ke spojení s panem správcem radila a podporovala je, druhá, jež je zrazovala a jaksi předpovídala velikou pohromu, jíž bylo třeba se z toho obávat —, svalovala jedna strana vinu na druhou, a tak byly obě, před dobytím jako po něm, zcela prudce proti sobě. Ti, kdo to

⁴**Chemnitius** — Bogislav Philipp von Chemnitz (1605–1678), švédský dvorní historiograf, autor díla *Königlich Schwedischer in Deutschland geführter Krieg*, jehož první díl vyšel roku 1648. Guericke z něj cituje jako ze soudobého pramene.

neštěstí prorokovali, mohli zjevně postavit před oči, že to dopadlo tak, jak říkali; druzí však, kdo tu věc zosnovali a svedením obecného lidu k tomu dovedli, svalovali to na ty, kdo s nimi nesouhlasili: ti prý byli dobře císařští, drželi s nimi pod jednou pokrývkou, ba prozradili nepříteli i stav věcí ve městě, jinak by to bylo dopadlo jinak atd.

Toto je tedy ten pravý, správný průběh dobytí tohoto dobrého města Magdeburku, jemuž nikdo nemůže odporovat, má-li být pravda podána tak, jak jest.